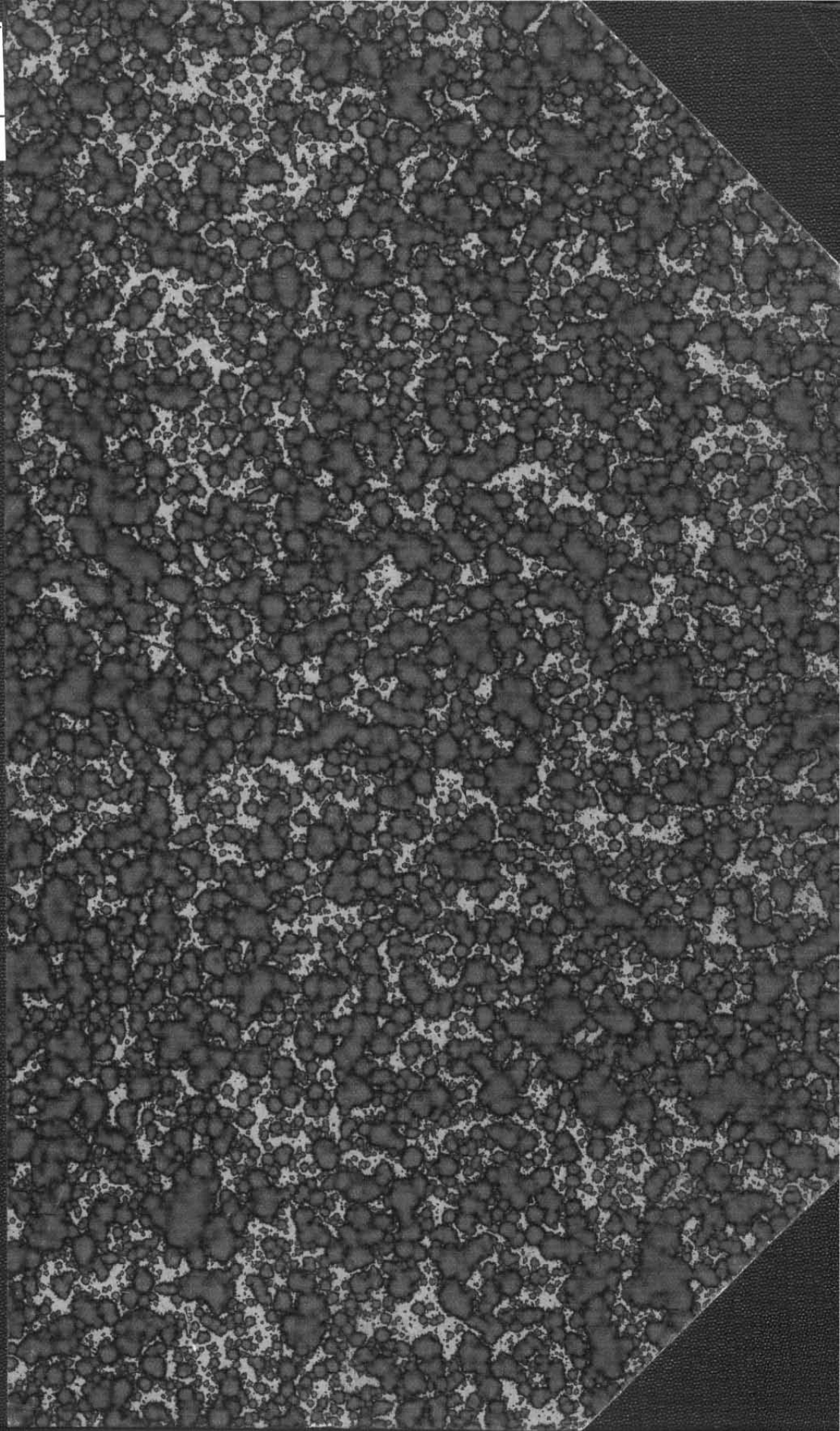

.....
217070

OSZK

TELEKI MIHÁLY

TEMETKEZÉSE

Magis. dr. Iváncsi Déla írnok,
híveé bizalmasa,
Arany Város, 913. V. 9.

TELEKI MIHÁLY TEMETKEZÉSE

IRTÁK:

DR. PÓSTA BÉLA
KELEMEN LAJOS és IFJ. BIÁS ISTVÁN

KIADTA

A SZÉKI GRÓF TELEKI NEMZETSÉG TÁMOGATÁSÁVAL
AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET

KOLOZSVÁR
STIEF JENŐ ÉS TÁRSA KÖNYVSZAJTÓJA.
1913.

~~X~~ 217.070 ~~X~~

Országos Széchényi Könyvtár

Leltári szám:

V1100-13.108 / 1964

Teleki Mihály halála és temetése.

A szétszakadt Magyarország Buda visszavételével gyorsan közeledett az egyesítés felé. A szélesebb látókörű és élesebb elmék azonban már előbb észrevelték a török erejének hanyatlását s azt, hogy a mi Bécs ostromától (1683) az 1687-iki mohácsi vereségig a harczmezőkön történt, mind csak a török hatalom megtörésének egy-egy epizódja. Buda eles-tével (1686) aztán fölszabadult a régi Magyarország közepe. Megszűnt az egyesülés katonai és területi akadálya. Már csak a politikai nehézségek maradtak. Egyesíteni kellett egy durván idegen szellemben kormány-zott magyar királyi területet, a török által elpusztított és kiélt ország-részszel s az önálló magyar nemzeti életet élő, de meggyengült Erdélylyel.

Különös szerencsétlensége ennek a korszaknak, hogy az egyesítés végrehajtására alkalmas nagy magyar államférfia nem volt. Az eszme fő képviselője I. Lipót pedig idegen államférfiaival az egyesítést nem any-nyra czélnak, mint eszköznek tekintette, mely keleti politikájában a török gyengítését, nyugattal szemben nagy területszerzést, új erőforrást s talán a német-római birodalomban egy választó királysággal többet jelen-tett volna.

A magyarság a maga egészében nem hevült az egyesítés gondo-latáért, mint másfél századdal előbb, midőn az eszmének még Martinuzzi volt harczosa és vezérlő szelleme. Nagyon mások voltak a viszonyok. A vallásos kérdések oly mély bizalmatlanságot és szakadást idéztek elő a nemzetben, hogy azt még ily nagy politikai gondolat sem tudta betölteni és megszüntetni. A protestánsok nem lelkesedhettek olyan király ural-máért, a ki Cobbot, Caraffát küldte reájuk, tiporta vallásuk szabad gya-korlatát s a pozsonyi és az eperjesi törvényszékkel ítéltetett fölöttük. Erdély pedig mióta a Báthory Zsigmond-féle egyesítési kísérlet oly végzetesen balul ütött ki, azóta Kemény Jánosig mindig török párti volt s midőn Kemény 1662 elején elesett, vele a németpárti erdélyi politika rövid és erőtlen pütkösdí királysága is újra letűnt. Apafi Mihály egészen a török teremtménye volt. A vallások egyenjogúsága mellett itt erős református tulsúly jött létre. Sem ez, sem az erős törökpárti hagyományok és érdekek nem kedveztek a németes politikának. Apafi

uralma derekán 1674-ben vérpadra jut az egyetlen öntudatosabb erdélyi németpárti politikus, Bánffy Dénes is.

Különben Erdély igen gyenge és kicsiny volt ahhoz, hogy asszimilálja Magyarországnak azt a két részét, melytől külön szakadt. De Scylla és Charybdys között élt. Nem volt elég ereje ahhoz, hogy két, fölötte is versengő nagy hatalom között önálló maradjon. Földrajzi helyzete, az egykori történelmi egység hagyományai s a török ereje hanyatlásával a politikai célszerűség inkább a Habsburg uralom árnyékába terelték. Az erő híján azonban a viszonyok szülték s igaznak mutatták. Cobb tábornok axiomáját, hogy az erdélyiek hűsége a szerencse után forog.

Midőn aztán a török ereje szemlátomást hanyatlott s a Habsburg uralom a régi Magyarországon lépésről-lépésre terjedt: ennek a kényszerűség okozta helyzetnek az erdélyiek nagy része éppen nem örült s még azok is, akik a viszonyok változását érezték és megértették, csak az elég erővel nem rendelkező ember óvatosságával viselkedtek.

Azok közé, akik a török hatalom hanyatlására elég idejében reagáltak, oda tartozik Teleki Mihály is.

Ő pályája legelején II. Rákóczy György híve, aztán Kemény Jánost követi, de ennek bukása után Apafi mellé áll s innen kancellársága kezdetéig határozott török-párti. Kancellársága elején is az még, de kivált 1683 után lassan a diadalmasan előre nyomuló Habsburgokhoz közeledik s 1687-től határozottan német-pártivá lesz.

Azok, akik Teleki politikájának változását csak a Cserey Mihály szemüvegén vagy Bethlen Miklós megvilágításában nézik, nem veszik tekintetbe az erőviszonyoknak 1678-tól 1690 ig történt nagy eltolódását s nem mérlegelik, hogy a hazája sorsát irányító politikusnak az új helyzettel le kellett számolni. Az ilyenek szemében Teleki csak megváltozott vagy éppen ingatag ember lehet. De ha a változás kényszerítő okait vizsgáljuk: lehetetlen meg nem értenünk őt s lehetetlen, hogy föntartsuk róla néhány szűklátókörű kortársa tévhitét vagy az ellenpártiak egyoldalú ítéletét. Nem lehetünk könnyelmű kárhoztatói, a miért Erdélyt a Habsburgok uralma alá vezette. El kell ismernünk a viszonyok kényszerítő hatalmát s azt, hogy mindaz, a mit Teleki az egyesítésért tett, abból a meggyőződésből fakadt, hogy a törökpárti politika többé nem használ Erdélynek, a mely magában gyenge az önállásra s a töröktől már csak a túlsúlyra jutott Habsburgok óvhatják meg. E meggyőződéséért kész volt meghalni, ezt meg is tette s ezzel meggyőződése vértanuja lett. Közelg az idő, midőn igazságos megítélésben fog részesülni. S ha alakjáról elszáll a köd, melylyel a múlt és a félreismerés bevonta s lehull a sár, melyet ellenségei reá dobtak, tiszta és nemes vonásait is jobban tudjuk majd értékelni ennek a ravasz, de nagyesszű és éleslátású állam-

férfitúnak, aki hibáiban sem volt rosszabb kortársainál, tehetségében pedig túlszárnyalta azokat.

Más viszonyok között bizonyára többet tudott volna használni nemzetének; de az adott körülmények között utoljára nem küzdhetett másért, mint hogy Erdély ne bukjon egy véres hódító háborúban a Habsburgok lábai elé s a külön erdélyi államiságból és alkotmányból megmentsen legalább annyit, a mennyivel úgy hitte, hogy a fejedelem-ség magyar és protestáns hagyományai továbbra is megővhatók.

A sors a harctérre vezette s ott veszett el, mielőtt alkalma lehetett volna teljesen látni, hogy Lipót Erdélyt mennyire csak hatalmi és német-római császári szempontból kerítette kézre.

Jobb volt így buknia, mintsem megérnie még néhány évet, hogy keserű csalódások hosszú sorát élje át. Így legalább politikai meggyőződésének vértanujaként halt meg.

* * *

Teleki Mihály 1690 augusztus 12-én még otthon volt, Gernyeszegen.

Megeskette szolgáló embereit, kezeslevelet vett tőlük, hogy hiven szolgálják s minthogy ő mint „a római császár ő felsége igaz híve, az ő felsége szolgálatjában foglalatoskodik,“ embereit ennek hűségére is kötelezte.¹ Három nap múlva, augusztus 15-én megindult Thököly készülő betörése hírére a délkeleti erdélyi szorosok védelmére gyülekező táborba. Feleségét és nagy fiát, Mihályt, súlyos betegen hagyta Gernyeszegen.

Mire ő a táborba ért, Thököly hadai már a törcsvári szorosban táboroztak, majd Thököly serege zömével öt napi fárasztó és vakmerő menetben átkelt a havasokon s augusztus 21-én az erdélyi magyar és német hadak háta mögött termett. Teleki Mihály Heislerrel, a német tábornokkal, a törcsvári szorosban folyó küzdelmet nézte, midőn egy megszalasztott csapattól megtudta, hogy Thököly az országba érkezett. Minden valószínűséggel innen, Törcsvártól írta utolsó levelét² feleségének, melyben tudatta, hogy az ellenség jön s ellene indulnak. A Zernest és Tohán között augusztus 21-én délután lefolyt ütközet Thököly győzelmével végződött s Teleki Mihály, aki indulása előtt és a csatátéren egyaránt kijelentette, hogy kész meghalni: ott veszett a harcmezőn.

Másnap ugyancsak a csataterőről Madách Péter, Thököly egyik főkapitánya már faluról-falura küldött pátens levelében tudatta az országgal ura győzelmét s Teleki Mihály elesét.³

A holttestet másnap, augusztus 22-én, Teleki fogságba esett titkára,

¹ L. a 2. sz. oklevél mellékletet.

² Szövege hasonmásban a 6-ik oldalon, átírva a 3. sz. mellékleten.

³ Szövege a 4. sz. mellékleten.

[illegible][illegible]

Figures 1612 & 1613 ~~Fig 1612~~ ~~Fig 1613~~ ~~Fig 1614~~
18 Nov 1902 ~~Fig 1614~~ ~~Fig 1615~~ ~~Fig 1616~~ ~~Fig 1617~~ ~~Fig 1618~~ ~~Fig 1619~~ ~~Fig 1620~~ ~~Fig 1621~~ ~~Fig 1622~~ ~~Fig 1623~~ ~~Fig 1624~~ ~~Fig 1625~~ ~~Fig 1626~~ ~~Fig 1627~~ ~~Fig 1628~~ ~~Fig 1629~~ ~~Fig 1630~~ ~~Fig 1631~~ ~~Fig 1632~~ ~~Fig 1633~~ ~~Fig 1634~~ ~~Fig 1635~~ ~~Fig 1636~~ ~~Fig 1637~~ ~~Fig 1638~~ ~~Fig 1639~~ ~~Fig 1640~~ ~~Fig 1641~~ ~~Fig 1642~~ ~~Fig 1643~~ ~~Fig 1644~~ ~~Fig 1645~~ ~~Fig 1646~~ ~~Fig 1647~~ ~~Fig 1648~~ ~~Fig 1649~~ ~~Fig 1650~~ ~~Fig 1651~~ ~~Fig 1652~~ ~~Fig 1653~~ ~~Fig 1654~~ ~~Fig 1655~~ ~~Fig 1656~~ ~~Fig 1657~~ ~~Fig 1658~~ ~~Fig 1659~~ ~~Fig 1660~~ ~~Fig 1661~~ ~~Fig 1662~~ ~~Fig 1663~~ ~~Fig 1664~~ ~~Fig 1665~~ ~~Fig 1666~~ ~~Fig 1667~~ ~~Fig 1668~~ ~~Fig 1669~~ ~~Fig 1670~~ ~~Fig 1671~~ ~~Fig 1672~~ ~~Fig 1673~~ ~~Fig 1674~~ ~~Fig 1675~~ ~~Fig 1676~~ ~~Fig 1677~~ ~~Fig 1678~~ ~~Fig 1679~~ ~~Fig 1680~~ ~~Fig 1681~~ ~~Fig 1682~~ ~~Fig 1683~~ ~~Fig 1684~~ ~~Fig 1685~~ ~~Fig 1686~~ ~~Fig 1687~~ ~~Fig 1688~~ ~~Fig 1689~~ ~~Fig 1690~~ ~~Fig 1691~~ ~~Fig 1692~~ ~~Fig 1693~~ ~~Fig 1694~~ ~~Fig 1695~~ ~~Fig 1696~~ ~~Fig 1697~~ ~~Fig 1698~~ ~~Fig 1699~~ ~~Fig 1700~~ ~~Fig 1701~~ ~~Fig 1702~~ ~~Fig 1703~~ ~~Fig 1704~~ ~~Fig 1705~~ ~~Fig 1706~~ ~~Fig 1707~~ ~~Fig 1708~~ ~~Fig 1709~~ ~~Fig 1710~~ ~~Fig 1711~~ ~~Fig 1712~~ ~~Fig 1713~~ ~~Fig 1714~~ ~~Fig 1715~~ ~~Fig 1716~~ ~~Fig 1717~~ ~~Fig 1718~~ ~~Fig 1719~~ ~~Fig 1720~~ ~~Fig 1721~~ ~~Fig 1722~~ ~~Fig 1723~~ ~~Fig 1724~~ ~~Fig 1725~~ ~~Fig 1726~~ ~~Fig 1727~~ ~~Fig 1728~~ ~~Fig 1729~~ ~~Fig 1730~~ ~~Fig 1731~~ ~~Fig 1732~~ ~~Fig 1733~~ ~~Fig 1734~~ ~~Fig 1735~~ ~~Fig 1736~~ ~~Fig 1737~~ ~~Fig 1738~~ ~~Fig 1739~~ ~~Fig 1740~~ ~~Fig 1741~~ ~~Fig 1742~~ ~~Fig 1743~~ ~~Fig 1744~~ ~~Fig 1745~~ ~~Fig 1746~~ ~~Fig 1747~~ ~~Fig 1748~~ ~~Fig 1749~~ ~~Fig 1750~~ ~~Fig 1751~~ ~~Fig 1752~~ ~~Fig 1753~~ ~~Fig 1754~~ ~~Fig 1755~~ ~~Fig 1756~~ ~~Fig 1757~~ ~~Fig 1758~~ ~~Fig 1759~~ ~~Fig 1760~~ ~~Fig 1761~~ ~~Fig 1762~~ ~~Fig 1763~~ ~~Fig 1764~~ ~~Fig 1765~~ ~~Fig 1766~~ ~~Fig 1767~~ ~~Fig 1768~~ ~~Fig 1769~~ ~~Fig 1770~~ ~~Fig 1771~~ ~~Fig 1772~~ ~~Fig 1773~~ ~~Fig 1774~~ ~~Fig 1775~~ ~~Fig 1776~~ ~~Fig 1777~~ ~~Fig 1778~~ ~~Fig 1779~~ ~~Fig 1780~~ ~~Fig 1781~~ ~~Fig 1782~~ ~~Fig 1783~~ ~~Fig 1784~~ ~~Fig 1785~~ ~~Fig 1786~~ ~~Fig 1787~~ ~~Fig 1788~~ ~~Fig 1789~~ ~~Fig 1790~~ ~~Fig 1791~~ ~~Fig 1792~~ ~~Fig 1793~~ ~~Fig 1794~~ ~~Fig 1795~~ ~~Fig 1796~~ ~~Fig 1797~~ ~~Fig 1798~~ ~~Fig 1799~~ ~~Fig 1800~~ ~~Fig 1801~~ ~~Fig 1802~~ ~~Fig 1803~~ ~~Fig 1804~~ ~~Fig 1805~~ ~~Fig 1806~~ ~~Fig 1807~~ ~~Fig 1808~~ ~~Fig 1809~~ ~~Fig 1810~~ ~~Fig 1811~~ ~~Fig 1812~~ ~~Fig 1813~~ ~~Fig 1814~~ ~~Fig 1815~~ ~~Fig 1816~~ ~~Fig 1817~~ ~~Fig 1818~~ ~~Fig 1819~~ ~~Fig 1820~~ ~~Fig 1821~~ ~~Fig 1822~~ ~~Fig 1823~~ ~~Fig 1824~~ ~~Fig 1825~~ ~~Fig 1826~~ ~~Fig 1827~~ ~~Fig 1828~~ ~~Fig 1829~~ ~~Fig 1830~~ ~~Fig 1831~~ ~~Fig 1832~~ ~~Fig 1833~~ ~~Fig 1834~~ ~~Fig 1835~~ ~~Fig 1836~~ ~~Fig 1837~~ ~~Fig 1838~~ ~~Fig 1839~~ ~~Fig 1840~~ ~~Fig 1841~~ ~~Fig 1842~~ ~~Fig 1843~~ ~~Fig 1844~~ ~~Fig 1845~~ ~~Fig 1846~~ ~~Fig 1847~~ ~~Fig 1848~~ ~~Fig 1849~~ ~~Fig 1850~~ ~~Fig 1851~~ ~~Fig 1852~~ ~~Fig 1853~~ ~~Fig 1854~~ ~~Fig 1855~~ ~~Fig 1856~~ ~~Fig 1857~~ ~~Fig 1858~~ ~~Fig 1859~~ ~~Fig 1860~~ ~~Fig 1861~~ ~~Fig 1862~~ ~~Fig 1863~~ ~~Fig 1864~~ ~~Fig 1865~~ ~~Fig 1866~~ ~~Fig 1867~~ ~~Fig 1868~~ ~~Fig 1869~~ ~~Fig 1870~~ ~~Fig 1871~~ ~~Fig 1872~~ ~~Fig 1873~~ ~~Fig 1874~~ ~~Fig 1875~~ ~~Fig 1876~~ ~~Fig 1877~~ ~~Fig 1878~~ ~~Fig 1879~~ ~~Fig 1880~~ ~~Fig 1881~~ ~~Fig 1882~~ ~~Fig 1883~~ ~~Fig 1884~~ ~~Fig 1885~~ ~~Fig 1886~~ ~~Fig 1887~~ ~~Fig 1888~~ ~~Fig 1889~~ ~~Fig 1890~~ ~~Fig 1891~~ ~~Fig 1892~~ ~~Fig 1893~~ ~~Fig 1894~~ ~~Fig 1895~~ ~~Fig 1896~~ ~~Fig 1897~~ ~~Fig 1898~~ ~~Fig 1899~~ ~~Fig 1900~~ ~~Fig 1901~~ ~~Fig 1902~~ ~~Fig 1903~~ ~~Fig 1904~~ ~~Fig 1905~~ ~~Fig 1906~~ ~~Fig 1907~~ ~~Fig 1908~~ ~~Fig 1909~~ ~~Fig 1910~~ ~~Fig 1911~~ ~~Fig 1912~~ ~~Fig 1913~~ ~~Fig 1914~~ ~~Fig 1915~~ ~~Fig 1916~~ ~~Fig 1917~~ ~~Fig 1918~~ ~~Fig 1919~~ ~~Fig 1920~~ ~~Fig 1921~~ ~~Fig 1922~~ ~~Fig 1923~~ ~~Fig 1924~~ ~~Fig 1925~~ ~~Fig 1926~~ ~~Fig 1927~~ ~~Fig 1928~~ ~~Fig 1929~~ ~~Fig 1930~~ ~~Fig 1931~~ ~~Fig 1932~~ ~~Fig 1933~~ ~~Fig 1934~~ ~~Fig 1935~~ ~~Fig 1936~~ ~~Fig 1937~~ ~~Fig 1938~~ ~~Fig 1939~~ ~~Fig 1940~~ ~~Fig 1941~~ ~~Fig 1942~~ ~~Fig 1943~~ ~~Fig 1944~~ ~~Fig 1945~~ ~~Fig 1946~~ ~~Fig 1947~~ ~~Fig 1948~~ ~~Fig 1949~~ <

Komáromy János, — akit Thököly küldött a Teleki eleste hírére ura megkeresésére, a csatátér kifosztott halottai között találta meg. Össze-viszsa volt vagdalva. A fején balról és hátulról egy-egy vágott seb volt — arca négy-öt helyen összerontva. Nyakán jobbról nagy seb, jobb karján és jobb keze három ujján nagy vágások voltak. Hátán is szurt vagy lőtt sebet találtak. Ennyi sebet bizonynyára erős küzdelemben kaphatott. Komáromy János megmosatta a holttestet s úgy vitette Thököly elébe, aki saját alsóruhába öltöztetve⁴ indította útnak egy hirtelen összerótt koporsóban özvegyéhez és gyermekeihez. Legelőbb Fogarasra vitték, ahol Bethlen Gergely ismét megmosatta, átöltöztette, új hársfa koporsóba tette és úgy indította Komáromy János felügyelete alatt, néhány gyalogos katona kíséretében, tovább Szászváros felé s onnan Görgény várába, ahova Telekiné Gernyeszegről augusztus 18-án gyermekeivel együtt menekült.

* * *

A beállott hirtelen változás miatt nem lehetett arra gondolni, hogy Teleki Mihálynak rangjához illő temetést rendezzenek. Thököly hadai szerte-szét jártak Erdély déli részében, majd felkalandoztak Kővárig s nem lehetett tudni, hogy mikor jelenik meg valamelyik gyors kurucz csapat Görgény alatt, vagy a Maros völgyében. A holttest tehát Görgényben maradt mindaddig, míg az újabb változások nem tették lehetővé elvitelét s a szokás szerint valamelyik családi birtokra való eltemetését.

Ezalatt Thököly győzelme után, szeptember 15-re, országgyűlést hirdetett Gyulafehérvárra, — majd nagy kerülővel Nagyszeben mellé, Keresztyénszigetre ment s ott igttattatta be magát az erdélyi fejedelemségbe. Két hétig időzött itt s azalatt az országba bejött Badeni Lajos örgróf, aki feladta Belgrád védelmét, csak hogy Erdély elvesztését meggátolhassa. Thököly megkezdte előle a visszavonulást s a Székelyföldön át irányított hosszú és tekervényes menetelésekkel, október 24-én a bodzai szoroson kivonult az országból.⁵ Hetek teltek el, míg némi biztonság érzése szállotta meg a felzavart erdélyiek lelkét. Akkor sem nyugalom, csak megpihenés volt az.

⁴ Aligha lehet egyéb pusztá szóbeszédnél a Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum (Eredeti Jos. Trausch II. 248—49.) elbeszélése: „Narrant, Telekii corpus diu perquisitum, ex caligis tandem, et vulnere antiquo cognitum esse, quod Tökelius ad se adductum multis objectis injuriis, deploravit: Tu, inquiens, qui Transylvaniam tyrannice rexisti, Tu, qui eandem perfide prodidisti, Tu, qui tot injurias insontibus intulisti, spoliasti etc. etc. tandem viduae mandandum terrae transmisit.“ Thököly egész viselkedése, melyet Teleki holttestével s családjával a többi egykorú forrás szerint tanúsított, ezt az elbeszélést egészen valószínűtlennek mutatják.

⁵ Thököly fejedelemségét dr. Szádeczky Lajos írta meg a legrészletesebben a Századok 1908. évfolyamában. Megjelent külön lenyomatban is. Ennek 6—45 lapjai szolgálták Thököly erdélyi szerepére forrásunkul.

Ezt az időt használta föl Teleki Mihály özvegye, hogy ura eltemetéséről gondoskodjék.

Fényes temetést nem rendezhetett. Tiltotta ezt Teleki Mihálynak még 1683 június 25-én kelt végrendelete, amelyben meghagyta, hogy ha temetését hozzátartozói csinálhatják, az a legegyszerűbb legyen. Koporsóját „kívül veres vagy fekete bakacsinnál egyébbel bé ne vonják, egy néhány vasszeggel megszegezvén, hogy a szél el ne fújja.” A legpuritánusabb igénytelenségben akart megtérni az anyaföld kebelébe. Eltiltotta a címerek, temetési zászlók festetését, halotti dicséreték írását s megátkozta azt, aki rendelkezése ellenére merne cselekedni. A hű hitves nem tehetett ura utolsó akarata ellen, bár eleinte, míg az évekkel előbb kelt végrendelet rendelkezései nem váltak nyilvánosabbá és szélesebb körben ismeretessé, úgy látszik, hogy mégis nagyobb pompára készültek.⁶

Vér Judit már novemberben írt Teleki eltemetése ügyében Pataki István kolozsvári papnak, aki Telekinek alumnusa volt. Ez a levélre Balázsfalváról válaszolt. Kolozsvárról menekülniök kellett, mert Debreczen vidékét ellepte a török s az volt a híre, hogy Várad mellől is nagy had indul be Erdélybe. A Kolozsvárt meghuzódott magyarok közül számosan Fogaras várába igyekeztek, a hova gyűlés is készült. Ez a körülmény újra hátráltatta a temetés ügyét. Már Pataki fölvetette válaszában azt a gondolatot, hogy Teleki temetésével várjanak odáig, amíg Apafi Mihály fejedelem eltemetéséről — a mint ő remélte — a Fogarasba összegyűlő rendek határoznak s ezt végre is hajtják.⁷

Különben az özvegy ekkor még nemcsak a temetés idejéről, hanem helyéről sem állapodott meg végleg. Tanácsot kért Bánffy Györgytől⁸ is s úgy látszik, hogy Gernyeszeget és Uzdiszentpétert, Teleki két kedves birtokát említhette meg kijelölt pihenő helyül, sőt a válaszból következtetve már talán akkor is inkább Gernyeszeg felé hajlott. Bánffy azt tanácsolta, hogy kövessék a végrendelet intézkedéseit. „Temetése szegénynek — írja — Gernyeszegen is szintén úgy meglehet,” mivel a helyről nem rendelkezett s „a mostani időben távol is vagyon Szentpéter.” Bizonyára részben a Mezőség rossz téli útaira czélozott s másfelől nyíltan kifejezte azt az aggodalmát, hogy ha a kuruczok a temetés napját megtudják, a gyásznépet megtámadják. Ajánlotta, hogy Telekiné várjon a fogarasi országgyűlésig, tegye meg a a temetés előkészületeit s aztán a temetés résztvevői Fogarasból egyenesen Görgénybe mehetnének.⁹

⁶ Erre vallanak a 13, 16, 19, 20 számú mellékletek.

⁷ A 16 sz. levélmelléklet.

⁸ A későbbi gubernátor.

⁹ A 20 sz. levélmelléklet.

E közben Telekiné folytatta előkészületeit s végleg döntött Gernyeszeg mellett.

Fölkérte a temetésre a papokat is, s ha a temetés az előkészületek szerint folyt le, akkor két prédikáció s két oráció volt ott. Egyik prédikátornak Apafi híres udvari papját *Nagyari* Józsefet kérte meg, aki Fogarasból már januárus 4-én válaszolt s bár szerénykedve, de vállalta az őt ért megbízatást. Másik prédikációra *Nándsi* Mihály kükölvári papot Teleki egykori alumnusát szólította föl. Orációk tartását a tudós *Dési* Márton nagyenyedi pap és tanár s *Kolosvári* István nagyenyedi pap vállalták magukra.

E közben állandóan folytak az előkészületek. Telekiné embereivel vörös és fekete posztót vásároltatott, majd februárus második hetében Gernyeszegen elkezdődött a lázas készülődés a temetésre. Az udvarház egyik bolthajtásos szobájának, hova a holttestet szándékoztak helyezni, posztóval való bevonatása, majd a templom elé készített temetőszín összeácsolása s a gyászoló vendégsereg ellátása elég gondot okoztak. Telekiné azonban itt is annak a kiváló gazdasszonynak bizonyult, aki ura életében volt s hű segítségei, régi alkalmazottjai odaadással segítették gondjaiban.¹⁰

Ezalatt Erdély sorsa ismét nagyot fordult. Az 1691 év januárus derekán összeült Fogarasban az országgyűlés, januárus 31-én Bethlen Miklós jelentést tett bécsi útjáról s bemutatta a Leopoldi-diplomát, melyet a rendek elfogadtak s februárus 7-én letették a hűségesküt és Bánffy Györgyöt gubernátornak választották. Új korszak köszöntött be. A réginek is most adták meg a végső tisztességet: az országgyűlésről Apafi Mihály fejedelem temetésére mentek, mely Almakeréken februárus 19-én fejedelmi dísszel folyt le.¹¹

Innen a rendek egyrésze Gernyeszegre utazott. Tehát nagyjában a Bánffy György terve érvényesült. A fejedelem után hű kancellárját helyezték örök nyugalomra.

Temetése lefolyásáról csak szűkszavú tudósításaink maradtak.¹²

A családi levéltárból is a megjelentek számáról, néhánynak nevééről csak egy egykorú jegyzékből értesülünk. Többek közt ott volt II. Apafi Mihály, a Telekiek nagyszámú rokonsága s ott voltak Brassó város követei is. Énekes deákok Kolozsvárról is voltak.¹³

* * *

¹⁰ A 30., 31., 33., 39., 40., 41. és 42. számú levélmelléletek.

¹¹ Erd. Orszgy. Eml. XX. 68— 2 és Századok 1913, 30—33 l.

¹² Ezeket nagyrészen dr. Pósta Béla cikke idézi. A legelső nyomtatott forrás, mely Teleki eltemetéséről szól Mikola László: *Historia Genealogico-Transylvaniája* 1731-ből, mely a 36. lapon Teleki haláláról és temetéséről így szól: . . . Ipse vero in bellica expeditione caesari et publico prodesse volens, hostibus interruptus, recubuit anno 1690; qui solemniter in templo Gernyeszegiensi sepultus est.^a

¹³ A 43., 44. és 45. sz. melléklet.

Majdnem kerek tizenhat évvel Teleki Mihály temetése után, 1707 februárius 14-ikén halt meg özvegye, köröstarcsai Vér Judit Beszterczén. Haláláról menyé, Teleki Pálné Vay Kata ezt jegyezte fel:

„Anno 1707 14. Februarii vette el az én Istenem az én édes anyám helyett való édes jó asszonyomat, nekem kimondhatatlan nagy keserűségemre 12 és 1 óra között, hitinek nagy erejével, lelkinék reményével, másoknak jó példa hagyásával“.¹⁴

Halála előtt való napon még sajátkezűleg írott soraival tett kedves unokája s több hű hozzátartozója részére negyedfélszáz arany külön megtakarított pénzéről rendelkezést.¹⁵ Fia, Teleki Mihály 14-ikén reggel értesült anyja haláláról, 18-ikán tétette koporsóba s a II. Rákóczi Ferenczet a fejedelemségbe igató marosvásárhelyi országgyűlés idején, éppen a beigtatás után három nappal, 1707 április 10-ikén volt meg a temetése fényes gyászoló közönség jelenlétében. Maga a fejedelem is képviselte ott magát.¹⁶ Azóta ott pihent ő is a gerneszezi templom alatt.

Kelemen Lajos.

¹⁴ Genealogiai Füzetek 1909. évf. 170. lap.

¹⁵ Szövege az 51. sz. mellékleten, Mása a 11. lapon.

¹⁶ Részletesen szól róla az 52. sz. mellékletben Teleki Mihály naplóföljegyzése.

II.

Teleki Mihály sírja.

Teleki Mihály kétségtelenül egyike a legtehetségesebb magyar államférfiaknak. Benne azonban már tipusosan az a magyar diplomata testesült meg, a ki szegett szárnynyal kénytelen dolgozni, mert a nemzetközi látóhatár távolabbi pontjai már el vannak zárva előle s így bár őseredeti tehetség, mégis pseudomorphus alakulásra kényszerül. Sorsa, működése mindnyájunkat érdekel, hiszen nemzeti egyéniségünknek olyan megtestesülése, a melyet egy nagyon szomorú korszak váltott ki. De ha mindnyájunkra tartozik, még inkább tartozik arra a családra, a melynek, *mint grófi családnak*, megalapítója volt.

A ma élő *Teleki*-grófok közül, a kik pedig a nagynevű alapítónak egyenes leszármazottjai, senki sem ismerte az ő sírhelyét és ebben a tekintetben nemcsak ők voltak bizonytalanságban, de újabb történetíróink ide vonatkozó dolgozatai közt is egészen sajátos eltérés volt.¹

Míg ugyanis Szász Péter 1839-ből származó kéziratosa műve² azt írja, hogy :

„1690 ben 21^a aug. A Teleki Mihály úr, mint erdélyi főgenerális (Husztai András Ó és Új Dácziaja szerint) a zernyesti határon történt

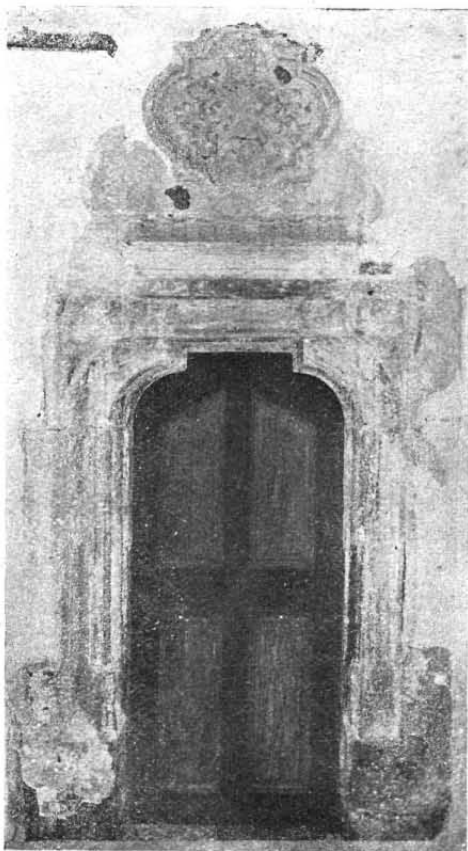
---

¹ Itt említjük meg, hogy az ásatások befejezése után került elő a gr. Teleki levéltárból Vajda Péternek Fogarashoz 1690 december 2-ikáról kelt az a levele, melyet előbb a 7. lapon hasonmásban adunk s az Adattárban ifj. Biás István 14. sz. alatt közöl. Ez részletesen leírja Teleki sebeit. Még jóval később akadt reá ifj. Biás István a Teleki Judit eltemetésére vonatkozó fontos adatra, mely az Adattár 55. száma alatt van. Dolgozatunk ezen adatok nélkül készült s most ezek az utólag került adatok is teljesen igazolták mind a Teleki Mihályra az ismert adatokból vont, mind a Teleki Judit temetkezési helyére vonatkozó következtetéseink helyességét.

² Gróf Széki Teleki familia Chronikája 7-ik lap.

ütközetben vitézül harczolván elesett s teste is Görgény szent Imrén eltemettetett.

NB. *Nem Görgény szent Imrén*, hanem *Gernyeszegen* temettetett el, az holott, temettetett el a' Leánya is gróf Teleki Judit Pongrácz Jánosné s temettetett a nagy Teleki Sándor is sok Teleki Urakkal és Aszszonyokkal“.

I. sz.

A teljesen egykorú Inczédi Pál naplójára is hivatkozva,³ a ki határozottan az írja, hogy:

„22 febr. a *gernyeszegi* falú templomában temettetett el a zernyesti harczon elesett Teleki Mihálynak sok sebekből és vágásokból álló teste“. Kőváry László⁴ 1863-ban szintén azt állítja, hogy Teleki Mihályt *Gernyeszegen* temették el.

1896-ban jelent meg aszintén teljesen megbízható kortársaknak, Czegei Vass Györgynek és Lászlónak naplója,⁵ mely ugyancsak azt mondja, hogy:

1690 aug. 21. aug. 22-ikén keresték fel, vértől megmosták Tököli elé vitték, ez közönséges fakoporsóba tétette. Aug. 23. Fogarasban Bethlen Gergely tisztességes koporsót csináltott neki ismét szépen megmosogatták.

1691 22 februárii temették az szegény úr Széki Teleki Mihály uram testét *Gernyeszegen*.

Ezekkel szemben *dr. Szádeczky Lajos*⁶ 1897-ben — bi-

zonyára Cserei Mihály alább idézendő elbeszélésére támaszkodva (a mely

³ Inczédi Pál naplója (1660—1697). Történeti Emlékek a magyar nép életéből. II. k. 17. l. 1860.

⁴ Erdély Historiája V. köt. 206 l.

⁵ Czegei Vass György és László naplói 1659—1703. Közli Nagy Gyula, Magyar Történeti Emlékek, Budapest, 1896. Az első rész Vass György, a második Vass Lászlóé. 92. 111, 112, 123 l.

⁶ Pallas Nagy Lexicon XVI. köt. 44 és k. l.

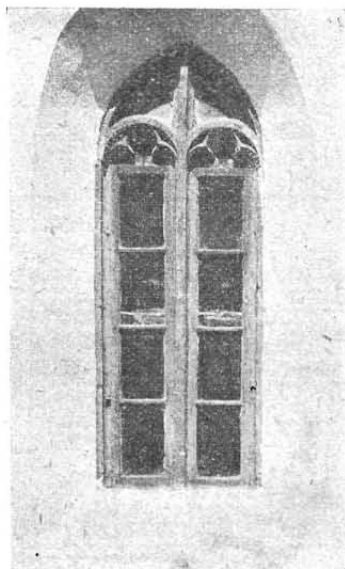
ugyan magáról a temetés tényéről nem szól) — Teleki Mihályról szóló cikkében azt írja róla, hogy Görgényszentimrén temették el.

E cikk megjelenése után közölte az *Erdélyi Múzeum*⁷ 1900. évi évfolyama Apafi Mihály naplójának egy, a XVIII-ik századból származó másolatát, mely 1691-ben a következőket mondja:

„20 februarii Keresdről indultunk néhai ur Teleki uram ő Kgelme temetésére az nap mentünk ebédre Zágorba, hálni Ákosfalvára, 21 ebédre Szt.-Györgyre, hálni *Gernyeszegre*.

22 temették el Teleki Uram testét az *ott való* templomban.“

Íj. Biás Istvánt, a Teleki nemzetség marosvásárhelyi levéltárosát természetesen érdekelte ez az ellentmondás s ezért kutatásokat végzett, hogy levéltári adatok segítségével hozza tisztába a dolgot. Kutatásainak eredménye az volt, hogy a rendelkezésre álló levéltári adatok szintén a gernyeszegi eltemetés mellett szólnak. Hogy azonban ezen kívül még más természetű bizonyítékok segítségével véglegesen tisztába hozassék a grófi család alapítójának temetkezési helye, a család — Biás István előterjesztése következtében — 1908 év május havában elhatározta, hogy a gernyeszegi templomban szakszerű ásatások segítségével igyekszik a kérdést teljes világításba helyezni és a mennyiben a kutatások *Teleki Mihály* sírjának fölfedezésére vezetnek, a templomot emléktáblával jelölik meg.

2. sz.

A család meghívása folytán ez a szakszerű kutatás az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtára feladatává lett és azt a jelen dolgozat szerzője fogantatosította 1908. évi augusztus hó 18.-tól szeptember hó 2.-ig terjedő időben.

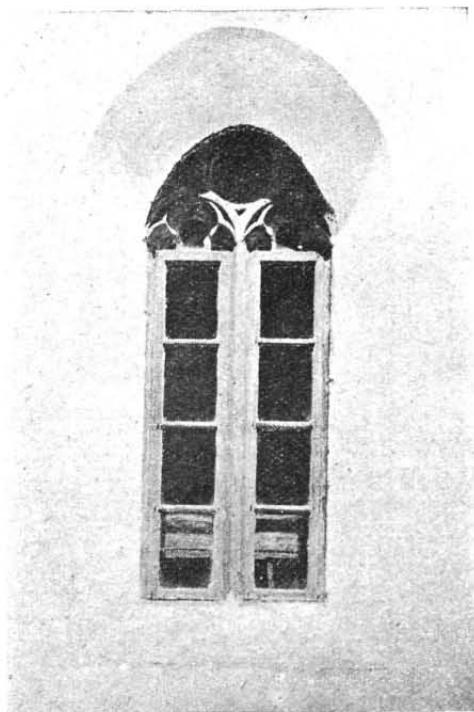
Az ásatásnak *Teleki Mihályra* vonatkozólag meglehetősen kevés támasztó pontja volt és éppen azért kellett a lehető legnagyobb elővigyázattal járni el. *Cserei Mihály*⁸ a zernesti ütközetről írván, azt mondja, hogy: a törökök *Teleki Mihályról* akkor, mikor üldözőbe vették, nem tudták, kicsoda, mert fekete köntösben volt; továbbá, hogy a testét megfosztották. Ennek folytán nem volt valószínű, hogy p. o.

⁷ 324—329. l.

⁸ Miklósvárszéki, nagyajtai *Cserei Mihály* históriája. Újabb nemzeti könyvtár I. folyam 203. l.

pecsétgyűrűre akadhatunk, a mely az azonosságot legegyszerűbben állapította volna meg.

Azt is írja *Cserei* idézett helyén, hogy *Thököly* a maga ingét és lábravalóját adatta *Teleki* holttestére. Valószínű volt tehát, hogy esetleg jellemző ruhamaradványok sem állanak majd az azonosság megállapíthatása végett a kutatás rendelkezésére. Ugyancsak az idézett helyről származik az az adat is, hogy *Thököly* közönséges koporsót csináltatott a holttest számára és ezt az adatot erősítette meg *Inczédi* naplója

3. sz.

is. Arra se számíthattunk tehát, hogy a koporsónak a XVII-ik század divata szerint fémbetükből álló felírata fog útmutatást adni. Fontosabb volt azonban *Csereinek* az az adata, hogy a törökök a földönfekvőnek kezét és arcát összevagdalták. Fontos volt ez annál is inkább, mert ezt az adatot is megerősíti *Inczédi* naplója. A koponyának tehát összevagdaltnak kellett lennie, még pedig épen az arci részen. *Cserei Mihály* u. i. elmondja, hogy: *Thököly Komáromi Jánost* — *Teleki*nek a secretariusát — a ki a zernesti ütközetben foglyúl esett *Thököly* kezébe, küldötte ki *Teleki* holttestének megkeresésére és ez, a ki őtet jól ismerte, nem tudta a holttestet egyébről fölismerni, mint arról, hogy a súly miatt a fogai mind kihullottak és a szájába nyúlván,

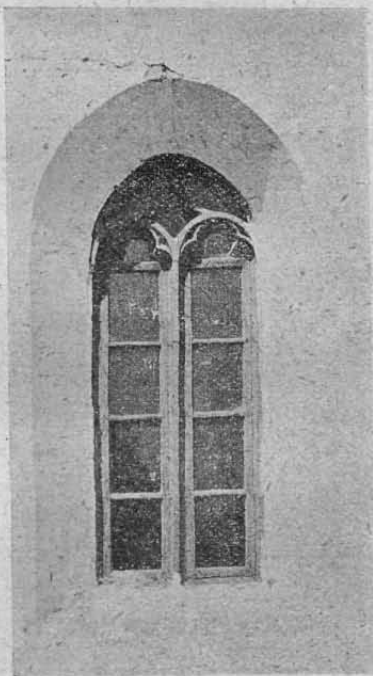
miután a fogait nem érezte, megállapíthatta azonosságát. Ha *Teleki* arcza nem lett volna a koponyára alkalmazott vágásoktól elpusztítva, úgy az ő titkárjának nem lett volna szüksége, hogy ilyen másodlagos bizonyítékok után kutasson.

Volt még egy körülmény, a melyet a dolgok ilyen állása mellett nem volt szabad figyelmen kívül hagyni, az t. i., hogy *Vér Juditot*, *Teleki Mihály* feleségét, ugyanabba a sírboltba temették, a melyet ő készíttetett a férje számára. Arra minden valószínűséggel számítani lehetett, hogy *Vér Juditot* rangját megillető pompával temették el s így

az ő maradványait a sírmellékletek alapján kétségtelenül megállapítani lehetséges lesz. Az tehát, ha egy sírboltban, a melyben Vér Judit nyugszik, egy férfi holtteste is nyugszik, szintén bizonyítékul fog szolgálni arra, hogy ez a férfigolttest Teleki Mihály holttestével azonos.

*

Az ásatások rendszeres megindítását egy körülmény igen kellemtelenül befolyásolta. Mikor augusztus hó 18-án a helyszínén megjelentem, nagy öröömre azt állapíthattam meg, hogy a gerneszezi templomban egyik meglehetősen érdekes XV. századbeli műemlékünkkel van dolgom. Olyan templom állott előtttem, a melyről kétségtelenül megállapíthattam, hogy a XV. században épült, még pedig valószínűleg akkor, a mikor Gerneszegnek tulajdonosa a *Somkerei Erdélyi* család volt. Ezuttal a templomnak — mint műemléknek — méltatásával nem kívánván foglalkozni, most kifejezett állításomnak bizonyításul csak egy pár jellemzőbb részletet mutatok be, a melyek állításomat kétségtelenül igazolják. Az egyik ilyen jellemző emlék a templom déli kapuja, a mely fölött a Somkerei Erdélyi családnak czimere késő csúcsíves izlésű keretbe foglalva díszlik (1. számú kép). A másik a templom hajójának és szentélyének déli falán elhelyezett ablakoknak tipusa (2., 3. és 4. számú kép), a mely szintén kétségtelenné teszi a késő gótikából való származást. A harmadik a nyugati, vagyis a katolikus korbán főbejárás kapuját mutatja, a mely tökéletesen egyezik úgy kor, mint stílus tekintetében az eddig bemutatott részletekkel (5. számú kép).

4. sz.

A ki tudja, hogy milyen mellékes szerepet játszik a falvastagság és szilárdság a csúcsíves izlés építészetében, az tisztában van azzal, hogy egy XV. századbeli — aránylag kisebb községnek — templománál mind az alapozás, mind a felső építmény tekintetében nagyon gyenge falazással áll az ember szemben. Ehez hozzájárul az is, hogy a szerkezeti rész pontosságában sem lehet oly hosszú idő után tulságosan bizakodni, különösen olyan helyen, mint a minő a Gerneszezen volt, a hol a templomocska a Maros árterén, kavicstalajon épült.

Valaki úgy látszik már a megérkezésem előtt úgy nyilatkozhatott, hogy a Teleki-féle temetkezés „a kriptában” kell legyen és mint egé-

szen természetes dolgot kezelhette a dolgot úgy, hogy a templomban csak egy kriptá van és ez az apsisnak a közepén lehet. Hogy tehát az én munkámat megkönnyítsék, ennek a feltételezett kriptának fölbontásához, helyesebben megtalálásához már kiszállásom előtt hozzáfogtak. Megérkezésemkor ennek folytán az apsis közepén mély üreg tátongott, a mely benyúlt a templom hajójába is és a mely éppen azon a helyen

5. sz.

vette el a földtömeg számára szükséges biztosítékot, a hol arra a legnagyobb szükség lett volna. Ennek következtében lehetetlen volt az apsist és a hajó ama részét, melybe a jöttömet megelőző ásás benyúlt, olyan párhuzamos szelvényekben tární föl, a melyek É—D irányban haladtak volna (átfogván az apsis egész szélességét) és minden egyes szelvénynél csak keskeny darabon hagyták volna szabadon a gyenge alapozást; hanem — ha a templom épségét veszélyeztetni nem akartuk — kénytelenek voltunk a megvált üreg körül szelvényeinkkel körben haladni és minden szelvényt az átvizsgálás után betömve s egy-egy szelvényt ásatlanul hagyva, kutatni föl az apsis területét. A templom hajójának érintetlen részében már nem állotta útját semmi a rendszeres munkának, itt hát teljesen így is folyt az.

A most említett előzetes ásás is feltárt már bizonyos részleteket a templom talajának rétegzetéből és így szükségessé vált a rendszeres munka megkezdése előtt e részleteknek megállapítása.

A templom padlózatát czementburkolat alkotta. E burkolat alatt 32 czm. mélységben egy másik padlózat következett, a mely 31 czm. széles, 32 czm. hosszú és 5 czm. vastag téglákból készült. Ezt a padlózatot egykori készítői 4 czm. vastag szürke vakolatrétegbe ágyazták,

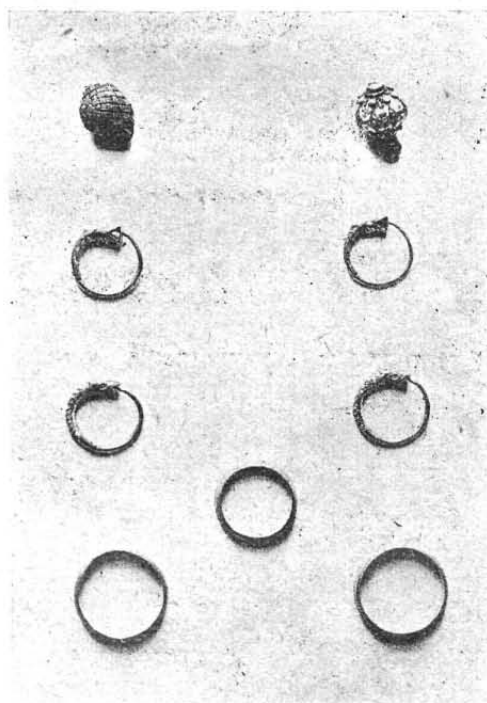

A téglák méreteit nemkülönben a vakolatba ágyazást tekintve, ezt a padlózatot csak a XIX. századból eredőnek tekinthetjük és miután az eklezsiának vizsgálati jegyzőkönyveiben azt látjuk,¹ hogy a templom hajójának északi falán elhelyezett bejáró ajtó előtt 1866-ban épült a portikus, másrészt ugyancsak e jegyzőkönyvekben azt találtuk, hogy 1868-ban a templomot és a tornyot id. gróf Teleki Domokos és neje gróf Teleki Klementina kijavíttatták, alig lehet kétség, hogy ez a padlózat vagy a portikus építésének vagy pedig az id. gróf Teleki Domokos és nejétől fogatosított javításoknak idejéből származik.

A most említett koczkatéglapadozat alatt és pedig a cementpadozattól számítva 42 cm. mélységben volt egy másik téglapadozat, a melyet azonban csak a szószék körül állapíthattam meg. Ez a padlózat 31 czm. hosszú, 16 czm. széles és 5 czm. vastag téglákból készült. Ez alatt is 4 czm. vastag vakolatréteget találtam, s így egyrészt a vakolat miatt, másrészt a téglaméretnek folytán legfeljebb a XVIII. század végére tehető e második padlózat készítésének ideje. Ezzel egyezik a templom első számú matrikulájából nyert az az adat,² hogy 1796-ban Teleki József koronaőr, Ugocsa megyei főispán felesége, királyfalvi Róth

Johanna, a templomon többféle javításokat eszközölt. Egyezik továbbá az az adat, hogy ugyanez a Teleki József 1795-ben kezdi építtetni a templomnak mostani tornyát, a melynek befejezését azonban ő már nem éri meg s azt már csak felesége végeztette el. Ez a második téglapadozat tehát mindenesetre azoknak az építkezéseknek az idejéből való, a melyekről a most említett két adat megemlékezik.

Itt meg kell még jegyezni, hogy a legfelső téglapadozatban

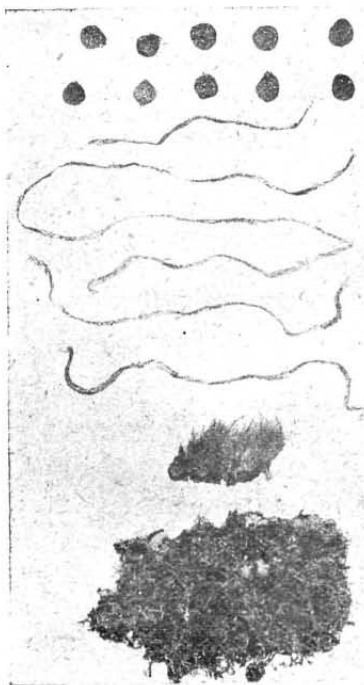
6. sz.

¹ A gerneszegi ref. eklezsia 1. sz. matrikulája.

² U. o.

beágyazott párnafák nyomait találtam, a mi arra mutat, hogy e fölött a legfelső, koczkás téglából alkotott, padozat fölött deszkapadolásnak kellett lennie, melyet a cementburkolat készítésekor szedhettek fel, ha ugyan az már előbb is el nem pusztult. E fapadozat nyomaival a templom más részén nem találkoztam és így nagyon valószínű, hogy csak a kathedra körül volt meg.

Ugyancsak a szöszék körül 79 czm. mélyen 0·385 négyzetméter területen újabb téglapadozat részletet találtam, a melynél azonban a derékszögű parallelogramma alakú téglának hossza már csak 28, szélessége csak 14 volt, vastagságuk azonban még mindig 5·5—6 czm. volt.

7. sz.

Ezeknek a téglának szélességi és hosszúsági mérete már nem egyezett a 18-ik századbeliéivel és inkább közeledett a Hunyadiak korában használt téglák méreteihez. Az eltérés ez utóbbiaktól csak a vastagság tekintetében volt meg. Az is jellemző volt e téglapadrészletre nézve, hogy míg a felette levő két téglapadozat téglái hosszukkal nyugatkeleti, szélességükkel északdéli irányban haladó egyenes sorokban feküdtek; addig e harmadik padozatrészlet téglái harántos sorokba voltak lefektetve, hosszukkal délnyugat-északkeleti irányban. Végül jellemzője volt e padozatnak az is, hogy a téglákat itt nem vakolatba, hanem humusba ágyazták, felettük pedig sárga agyagos homokréteget találtam.

Ha e téglák vastagsági mérete nem mutatott volna mintegy két czm.-nyi eltérést a Hunyadiak korában divatos téglakétől, úgy mindenesetre a fölsorolt jellegek és a szintnek a mélysége alapján föltétlenül a Hunyadiak korából származó padozatot állapíthattam volna meg e részletben; így azonban egyelőre fel kellett függesztenem a döntést, mert bárha bizonyos téglapéldáknál lehetségesek egyugyanazon korban is bizonyos eltérések, mégis a nagy többségnél a méretnek találni kell. Itt azonban olyan csekély padló-részlettel volt dolgom, hogy tüzetesebb ellenőrzésre e tekintetben módom nem volt.

Említettem, hogy azok az ásások, a melyeket megérkezésem előtt

foganatosítottak, részben az apsis területén folytak, részben benyúltak a templom hajójába is.

Az eredmény, a melyre ezek vezettek, megérkezésemkor annyi volt, hogy előttem egy téglából épített sírboltnak két hosszfa állott. E sírboltban a téglák méretei a következők voltak: hosszúságuk 26, szélességük 13, vastagságuk pedig 4 czm. A téglák hosszirányban voltak lerakva, még pedig minden kötőanyag nélkül s így egy téglaszélességű falat alkottak. A kripta felső része teljesen hiányzott és csak föltevés, hogy annak boltozata lehetett. Legépebb az északi hosszú oldal volt, mely 3 m. hosszúságban terjedt, magassága pedig 129 czm. volt. A cementpadimentum alatt 105 czm. mélyen kezdődött és 243 czm. mélyen ment le. A déli fal sokkal rosszabb állapotban volt; ebből én csak 3 m. hosszú darabot találtam. Ennek a magassága 114 czm. volt, azaz a cementpadló alatt 135 czm. mélyen kezdődött és 252 czm. mélységben szűnt meg. Nyugati keskeny falából, a mely oldal, úgy látszik zárt volt, mindössze 19 czm. magas részt találtam még. Keleti oldalából semmit sem kaptam s csak sejthető, hogy onnan volt esetleg a bejárója.

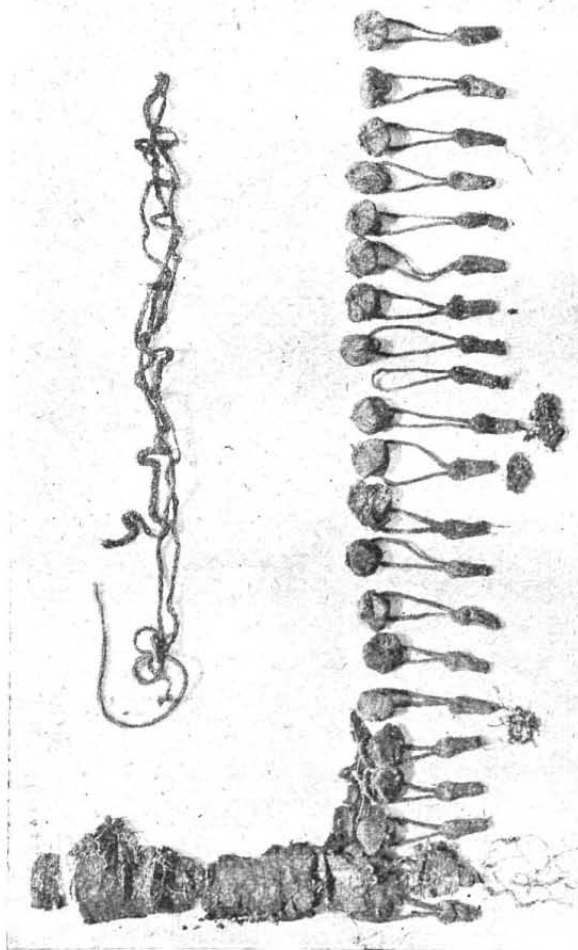
E sírbolt alapfalai, mint mondtuk, 234, illetve 252 czm. mélyen szűntek meg. Ennek daczára 320, illetve 340 czm. mélyen találtuk egy-egy gyermek bolygatatlan fakoporsóját a negyedik és ötödik szelvényben, a melyről alább leszen szó. Így hát fel kell tételeznünk, hogy ez a sírbolt akkor ment tönkre, a mikor e gyermekek számára a sírt ásták. A sírbolt tehát már ezért is korábbinak tekintendő, de hiszen a téglaméretek, a melyekből falai építvék, világosan mutatják, hogy a Hunyadiak korában épült és boltozata helyett gerendás menyezet takarhatta be. Oldalfalainak vékonysága és a kötőanyag teljes hiánya ugyanis a boltozatot valószínűtlenné teszi.

A mennyire a megelőző értelmetlen bolygatás megengedte, természetesen igyekeztem tisztába hozni e sírbolt vonatkozásait és csakugyan sikerült is a diadalív déli pillérjének belső falától kiinduló, tisztán a talajba bevágott olyan földlépcsősorra akadni, a mely a pillértől indulva a sírbolt bejáratához vezetett. E lépcsősor első lépcsője 160 czm. hosszú volt, mélysége 20, a második lépcső hossza 55, mélysége 17, a harmadik lépcső hossza 30, mélysége 20 czm. volt. A negyedik lépcsőből csak a 30 cm. hosszúságot állapíthattam meg, a mélység már teljesen összevegyült a talajjal és ott már semmit bizonyosan megállapítani nem lehetett.

8. sz.

Ilyenformán a talajba a sírbolt felé 57 czm. mélyen haladt ez a lépcsőzet. Meglehet, hogy a negyedik foktól a lépcsőzet megszűnt, helyesebben rézsüs ponk alakjában haladt a kriptá nyílásáig. A kort, a melyből ez a nagyon is primitívus lépcső származik, eldönteni nem lehet, mert hiszen igaz ugyan, hogy a XV. századbéli kriptá felé halad, de említettem, hogy e kriptá helyén későbbi temetkezéseket is találtunk, a melyekről később lesz szó.

9. sz.

A kitisztogatás munkálatai közben a templom apsisának keleti falától nyugat felé 230 czm.-re 41. czm. mélyen a cement padozat alatt 85 czm. magas derék szögű paralelogramma idomu falazatot tártam ki, a melynek a szélessége 40 czm., a hossza mintegy 82, de látszott, hogy sem a szélesség, sem a hosszúság nem adja pontosan az eredeti méreteket, hanem azokból valami hibázik. Hogy mennyi, azt megállapítani nem lehet. E falazat egész pontosan az apsis közepén foglalt helyet. Tégláinak méretei, a melyekből épült, meglehetősen egyeznek. Volt közöttük olyan, a melynek a hossza 30, a szélessége 14, a vastagsága 6 czm. volt. Más téglák hossza 26, szélessége

12, vastagsága 5 czm. A harmadik fajta hosszúsága 28, szélessége 14, vastagsága 4 czm. volt.

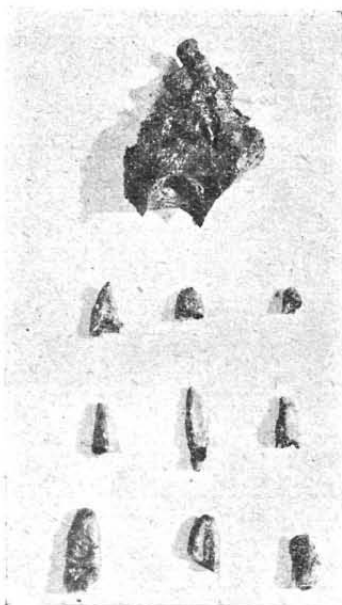
A két utóbbi fajtának hosszúsági és szélességi méretei a Hunyadiak korára vallanak, sőt a 30 czm. hosszú darabnak a szélessége is a korábbi

14 czm.-t adja csak, azonban vastagsága és hossza már eltér. A hely, a melyen a falazatot találtuk, megfelel egy főoltár mensa-ja talapzatának és miután a templomnak valószínűleg a reformáció óta oltára nem volt, csak egy XV. századbeli oltár helyére gondolhatunk, a mely esetben csak az e század tégláinak méreteitől eltérő hosszúságú és vastagságú egy pár téglá a zavaró jelenség.

Áttérve már most magukra a talált sírokra: Az *első szelvényben*, a mely természetesen még a templom hajójába esik, a diadalív pillérjének külső vonalától 240 czm.-re, az északi faltól pedig déli irányban 230 czm.-re, 79 czm. mélységben egy emberi csontvázról származó szárcsot találtunk.

A *második szelvényben* szintén a templom hajójában, egy csontváz feküdt, melynek lábszárait a medence alatt többször levágták. Feje nyugaton feküdt, tehát keletre nézett. Olyan vonás ez, melyet hazai temetkezéseinkben egészen a XIV. századig változatlanul észlelünk. Világos, hogy a csontvázról hiányzó részeket későbbi temetkezés alkalmával a sír készítésekor metszették le a csontváz feje 118 czm. mélyen feküdt, míg maga a törzs 137 czm. mélyen nyomult. A medence alatt fakorhadványokat és e tájon árpádkori cserépedényből származó két töredéket leltünk, a mi világosan a mellett szólott, hogy bolygatással állunk szemben. Az árpádkori edénycserép u. i. bizonyára valamely árpádkori temetkezésből származott, a mely temetkezést későbbi temetkezések alkalmával pusztíthatták el és akkor kellett tönkremennie annak az árpádkori edénynek is, a melynek maradványai az ásatások alkalmával megtalált cseréprészletek voltak.

Ez a körülmény mindenesetre arra a föltevésre adott okot, hogy a templomnak árpádkori eredetét tételezzük föl és arra gondoljunk, a mi Erdélyben szinte szabály, hogy t. i. a templomnak hajója még az Árpádok korából ered és csúcsíves izlésű apsisa származik csak a Hunyadiak korából. Ennek folytán az ásatások menete alatt gondosan ügyeltünk arra, ha vajjon nem kerül-e elő a templomnak eredetileg kisebb méretű, félkörű apsisa. Azonban a szentély egész területén ilyen megállapításra alkalmunk nem volt. Lehet, hogy a templom tervbe vett

10. sz.

restaurálása alatt a falszerkezetek átvizsgálása valami támpontot nyújtott erre a feltevésre, mert hiszen román izlésű templomaink falszerkezete lényegesen eltér a csúcsíves izlés korában használt és főnnebb már jellemzett falszerkezettől. A restaurálás adatai azonban előttem teljességgel ismeretlenek.

A *harmadik szelvényben* szintén a templom hajójában, a diadalív pillérjeinek külső vonalától 200 czm.-re, a hajó északi falától délre 280 czm. távolságra 176 czm. mélyen bolygatatlan fekvésben lévő egy czombkonczot, a hozzátartozó szárkapocs, sípcsont és lábsontokkal együtt kaptunk olyan temetkezésből, a melynek koponyája a föllelt részletek fekvéséből ítélve, a megbolygatás előtt szintén nyugaton feketett, azaz keletre nézett.

A *negyedik szelvényben*, a mint már említettem, a szentély keleti falától 685 czm.-re, ugyanannak északi falától délre 127 czm. távolságban

11. sz.

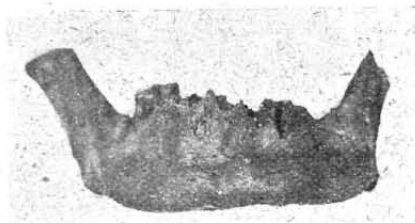
320 czm. mélyen találtuk az első bolygatatlan temetkezést és pedig egy gyermekét, fakoporsóban. A koporsó teljesen összelapult, minek következtében a koponya darabokra tört. A koporsó eredetileg szövettel volt áthúzva, a mely szövetáthuzatot csillag és kerek pityke fejű szegekkel szegeztek a koporsóra. A kerek pityke alakú szegek egy példájának képét mutatja a 22. sz. kép közepén lévő alsó szegnek a képe. A gyermek mellén ezüst gombkötő zsinórból való gomblyukak maradványait és kilencz darab sodronyzománczos ezüstgombot leltünk, a melynek képét 6. sz. képünk mutatja fentt, a néző szempontjából jobbra. Fején aranszál, a csípő táján pedig paszomántmaradványok, a melyek azonban semmi jellegzeteset nem mutattak, mert hiszen a vizes talajban teljesen elmállott a ruházat, a melyhez tartoztak. A koporsószegek alakja a XVIII. sz.-ra vallott. A sodronyzománczos gombok még mindenesetre a XVII. sz.-ból erednek, ezek azonban a sír korát nem döntik el, mert e tekintetben még a legkésőbbi darab a kormeghatározó, ebben az esetben tehát a XVIII. sz. stílusát mutató díszszegek, a melyek a koporsó szövetét fogták le.

Az *ötödik szelvényben* szintén a szentélyben, közvetlen a most leírt temetkezés alatt 340 czm. mélyen szintén egy gyermek bolygatatlan temetkezése került elő fakoporsóban. Ennek is, mint az előbbinek, nyugaton feküdt a feje. Sírmellékletül gombkötő mívű gombokat kaptunk pusztán, a melyeknek képét nagyobb méretben 6. sz. képünk mutatja fentt, a néző szempontjából balra. A sírban lelt mind a tíz gombot, valamint az ugyanott előkerült paszomántszalag, szörmerészlet és gomolyban álló paszomántmaradványokat mutatja 7. sz. képünk.

E sír alján körülfutó fagerendákat leltünk világos bizonyítékaul annak, hogy tölgyfadeszkákból épített sírbolttal van dolgunk, a melynek ezek a körülfutó gerendák az alaprajzát szolgáltatták. A XVII. és XVIII. században az e fajta sírboltépítés nagyon gyakori. Joggal vagy jog nélkül padmalyos sírnek hívják ezeket és leletünk arról szól, hogy e sírbolt forma a mondott századokban Gernyeszegen is divatozott. Minthogy e sír az előbb leírt sír alatt feküdt, azt mindenesetre megelőzi, bár ha nagy különbség a kettő között alig lehet, úgy, hogy jól lehet a talált gombkötőmívű gombok kor tekintetében eléggé ruganyos dolgok, ezt a temetkezést sem tehetjük a XVII. század végénél, illetve a XVIII. század első évtizedeinél régiebb korba.

A mélység, a melyben találtuk, magyarázatot lel abban, hogy éppen a XVIII. és XIX. században emelték, mint azt a padozatoknál láttuk, a templompadló nivóját.

A *hatodik és hetedik szelvényben* szintén a szentélyben a téglasírbolt falától délnyugatra egymás mellett két gyermek bolygatatlan temetkezése került elő fakoporsóban, még pedig a szentély keleti falától 650, annak északi falától délre 260 czm. távolságban, 298 czm. mélyen. Mellékleteik nem voltak. Érdekes azonban, hogy e síroktól kelet felé

12. sz.

144 czm.-re a sírok mélységével egy nivóban dél-északi irányban fekvő egy fagerenda került elő. A gerenda hossza olyan volt, hogy átért a most említett két gyermeksír egész szélességében is. Ezt a gerendát sem tekinthetjük másnak, mint a már említett padmalyos temetkezés maradványának.

Ugyancsak a hetedik szelvényben a szentély területén, annak keleti falától 70, északi egyenes falától 270 czm.-re, 298 czm. mélyen ismét két gyermeksír került elő minden melléklet nélkül.

A *nyolczadik szelvény* már a templom hajójába esett. Itt a diadalív pillérjeinek vonalától nyugatra 475 czm.-re, a hajó északi falától délre 393 czm. távolságban, 136 czm. mélyen két lábhoz tartozó lábfej, lábujjak, czombkonczok és sípcsontok voltak bolygatatlan fekvésben.

A *kilenczedik szelvény* éppen úgy, mint az összes többi következő, már szintén a templom hajójába esett. Itt a diadalív pillérjeinek vonalától nyugatra 475, a hajó északi falától délre 505 czm. távolságban, 140 czm. mélységben került elő egy másodlagos helyen levő czombkoncz.

A *tizedik szelvényben* a diadalív pillérjeinek vonalától nyugatra

395, az északi faltól délre 98 czm.-re, 136 czm. mélyen egy facölöpöt találtunk és e mellett egy bordát.

A tizenegyedik szelvényben a diadalív pillérjeinek vonalától nyugatra 475 czm.-re, az északi faltól délre 475 czm. távolságban, 157 czm. mélyen felkarcsontok kerültek elő.

A tizenkettedik szelvényben a nyolczadik és tizenharmadik szelvény leletei között a nyolczadiktól északra, de vele egy vonalban 25 czm.-nyire, 140 czm. mélyen egy nyakcsigolya került elő.

A tizenharmadik szelvényben a nyolczadik szelvény leletétől északra egyenes vonalban 38 czm.-re, 186 czm. mélyen egy bordacsontot leltünk.

A tizennegyedik szelvényben a kilenczedik szelvény leletétől északra 30 czm.-re, 206 czm. mélyen lábközépcsontokat.

A tizenötödik szelvényben a tizennegyedik és tizenegyedik szelvény leletei között a XIV-ik szelvény leletétől északra 30 czm.-re, 225 czm. mélyen egy lábközépcsontot.

13. sz.

A tizenhatodik szelvényben a tizenegyedik szelvény leletének vonala alatt 187 czm. mélyen egy jobbláb lábcsontjait.

A tizenhetedik szelvényben a diadalív pilléreinek vonalától

nyugatra 365 czm.-re, a hajó északi falától délre 158 czm. távolságra, 200 czm. mélyen egy koponya falcsont töredékeit.

A tizennyolczadik szelvényben a diadalív pilléreinek vonalától nyugatra 441 czm.-re, a hajó északi falától délre 190 czm. távolságra, 210 czm. mélyen egy szárcapocstöredék.

A tizenkilencedik szelvényben a diadalív pilléreinek vonalától nyugatra 385 czm.-re, a hajó északi falától délre 195 czm. távolságban, 270 czm. mélyen két szárcapoc, felkarcsonttöredékek és egy csigolya.

A huszadik szelvényben a diadalív pilléreinek vonalától nyugatra 675 czm.-re, a hajó északi falától délre 161 czm. távolságban, 100 czm. mélyen egy gyermekcsontvázból származó koponya és bordák.

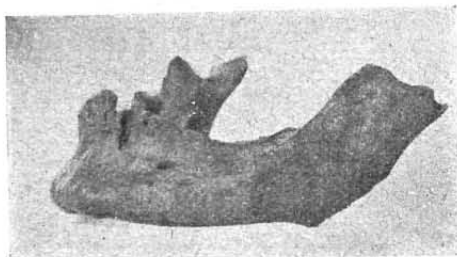
A huszonegyedik szelvényben a diadalív pilléreinek vonalától nyugatra 475 czm.-re, a hajó északi falától délre 393 czm. távolságban, 131 czm. mélyen bolygatott csontvázrészek, csigolyák, medencze, kézujjak nyugatra folytatódva.

A huszonkettedik szelvényben a diadalív pilléreinek nyugati vonalától nyugatra 660 czm.-re, a hajó északi falától délre 320 czm. távolságban, 165 czm. mélyen két sípcsont és egyéb csonttöredékek.

A huszonharmadik szelvényben már a betonpadozat alatt 42 czm. mélységben megtaláltuk a fenntebb már ismertetett legfelső 31—32 czm. méretű koczkaalakú téglából készült padlózatot, azonban ez a padlózat a déli faltól indulva, mindössze csak mintegy féltéglányi széles sávon maradt meg 42 czm. mélységben. Azon túl e padozat süllyedni kezdett, még pedig úgy, hogy előbb 43, majd 47, majd 49, majd 55, majd 64 czm. mélységbe süllyedt és e süllyedés hossza a déli faltól kitett 118 czm.-t. Ettől kezdve 168 czm. Hosszúságban még megvolt, még pedig egyenletes nivóban, de e nivó 64 czm. mélységet mutatott. E sajátságos jelenség okát kutatva, e szelvénynek árkat végigvittem a hajó egész szélességében és azt találtam, hogy a déli faltól északra 330 czm. távolságban minden szabálytalanság megszűnik és fölülről lefelé a következő szelvényt nyertem:

- 9 czm. mélységig beton,
- 20 czm. mélységig kavicstöltés,
- 5 czm. mélységig négyszegletes téglapadozat,
- 4 czm. mélységig szürke vakolat-réteg,
- 8 czm. mélységig téglatörmelék,
- 4 czm. mélységig agyag,
- 13 czm. mélységig fekete kevert föld, benne szerves maradványok és egy őrlő koponyája, 2 drb téglá (hosszuk 30 czm., szélességük 16 cm., vastagságuk 6·5 czm.),
- 4 czm. mélységig szürke homok,
- 4 czm. mélységig XV. sz.-beli padló olyan téglákból, melyeknek hossza 28 czm., szélessége 14·2 czm., vastagsága 3·5 czm.,
- 90 czm. mélységig humusz, e felett egy pár őskori cserép,
- 90 czm. mélységig sárga agyag, ez alatt marosi kavics.

14. sz.

Megjegyzem, hogy ezt a rétegzést az egész árok hosszában nem találtam meg mindenütt egészen érintetlenül. Megtaláltam egészen érintetlenül a déli faltól észak felé 330 czm. távolságon túl, de csak mintegy 25 czm. széles sávon, a mely függélyesen lefelé haladt, továbbá közvetlenül az északi fal mellett, mintegy 50 czm. szélességben. A többi helyeken a sárga agyag felett 180 czm. magasságban kevert fekete földet találtam, a melyben, a mint később kiderült, szintén temetkezések voltak.

Ez a munka megmutatta, hogy a legfelső négyszegletes téglákból álló padlózatnak lesüllyedését az okozta, hogy alatta padmalysírnak kell lennie, a melynek felső gerendamenyezete beroskadt. Ennek következtében azon a helyen, a melyen az árok keresztmetszete mintegy 330

czm. hosszúságban homokos agyagot mutatott, egy szelvény helyet két szelvényt vettünk és ezt az egészet takartuk ki kelet-nyugati irányban.

Alig kezdtük meg ezt a munkát, azonnal láttuk, hogy teljesen egységes területtel van dolgunk, a mely a végén a diadalív pillérjeinek vonalától nyugatra 405 czm.-re, a hajó északi falától délre 98 czm.-re kezdődve, keleti-nyugati irányban 270, észak-déli irányban pedig 214 czm.

hosszú. Ez az egységes terület 325 czm. mélységben két érintetlen temetkezést tartalmazott, melyek közül mind a kettő észak-déli irányban úgy feküdt, hogy a lábak északon feküdtek, az arcznak tehát északra kellett néznie.

E terület északkeleti végén egy erős földbe mélyített függélyes gerenda maradványaira leltünk, a tölgyfadeszkák-ból épített ú. n. padmalysír egyik sarok-oszlopára. E padmalysírnak felső födél-deszkázatát persze teljesen korhadtt állapotban közvetlenül a koporsók felett kaptuk meg, annak világos bizonyítékául, hogy ez a fedél leszakadt, a mit különben a fölötte lévő téglapadozat besülyedése is jelzett már.

A sír keleti végében egy férfi, a nyugati végében pedig egy nő temetkezését találtuk, a melyeknek átvizsgálása után kétségbekonlatlanul kiderült, hogy a férfi *Teleki Mihály*, a nő pedig az ő felsége, *Vér Judit* földi maradványa.

Első sorban a férficsontváz kibontásához fogtunk és pedig a rendszeres eljárás módján, a lábszáraknál kezdtük meg a munkát. A lábfej összes csontjai nem kerültek meg és ennek sokféle oka lehet. Legvalószínűbb azonban, hogy a

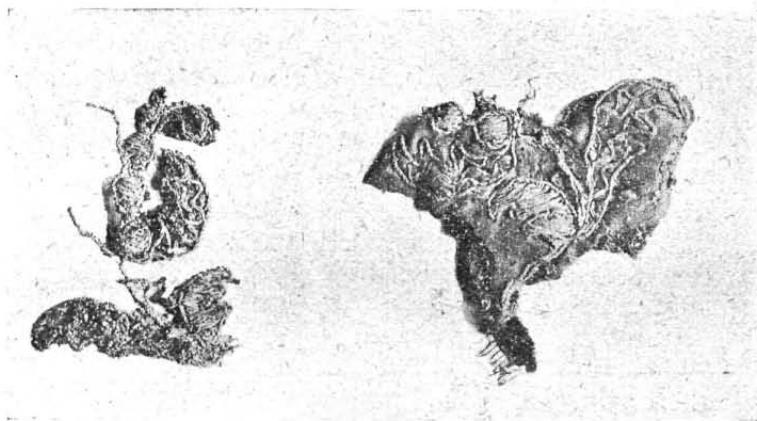
vizes talajban az apró csontok teljesen tönkrementek. Fontosabb azonban az körülmény, hogy a lábakat nem kaptuk a fekvés és kinyújtózatás adta természetes helyzetben, hanem a lábszárak és a czombkonczok helyzete elliptikus vonalat írt le. (8. sz. kép.) A derék táján keskeny szalag-részleteit találtuk, a bordák felett pedig, a deréktól elkezdve egészen a nyakig, 21 gombkötőmivű zsinörgomblyukat és ugyanannyi gombkötőmivű zsinörgombot találtunk. (9. sz. kép a néző szempontjából a jobb oldalon.)

15. sz.

Ezen kívül a csontváz jobboldalán gombkötőmivű zsinór részletei kerültek elő, a melyeket abban a helyzetben, a melyben a találás alkalmával feküdtek, 9. sz. képünk mutat a néző szempontjából a baloldalon.

Egyéb sírmellékletet ez a sír nem tartalmazott. Volt azonban egyéb jellemző jelensége. Nevezetesen az, hogy a koponya helyén egyebet, mint a felső állkapocsból származó egy töredéket, ezen kívül az alsó állkapocsból származó 9 darab fogtövet (10. sz. kép) és magát az alsó állkapcsot teljesen a fogak nélkül, mindössze egyetlen fognak a tövével, nem kaptunk. Az állkapcsot fölülről való nézetben 11., szemközti nézetben 12., jobboldali nézetben 13. és baloldali nézetben 14. sz. képünk mutatja.

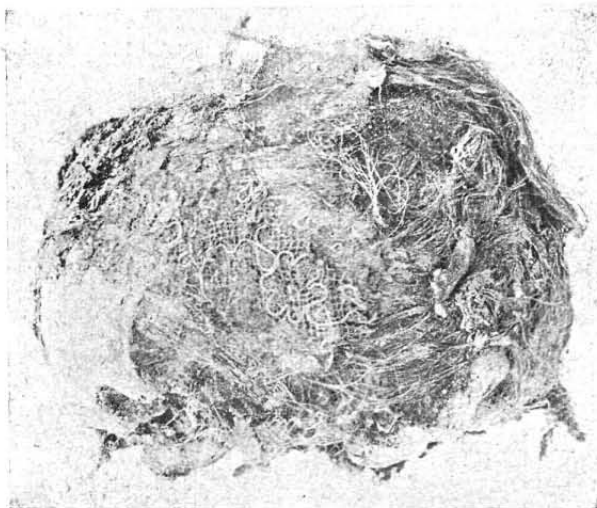
16. sz.

Ezekből a képekből mindenki már laikus szemmel is meggyőződhetik arról, hogy az elhunyt, a kinek földi maradványaival itt dolgozunk van, teljesen fogatlan volt életben, mert az a 9 darab roncs, a melyet 10. sz. képünk mutat, továbbá az a 4 roncs, a mely u. a. képünk felső részén a felső állkapocstöredékben látszik és végül az az egy roncs, a melyet legjobban a 13. képünkön lévő nézetben az alsó állkapocsban látunk, fogsornak valóban nem nevezhető. Erre a koponyára föltétlenül ráillik Csereinek az az adata, hogy Teleki Mihály holttestét a zernesti ütközet után következő napon Teleki titkárja csak úgy ismerhette föl, hogy ujját a szájába dugván, meggyőződött fogainak teljes hiányáról.

De nemcsak ez illett rá. Ráillet az a körülmény is, hogy a fejrész tökéletesen össze volt kaszabolva. Teleki Mihály mindenesetre e fejsebek következtében veszítette el életét. Hiszen csak így érthető, hogy

a koponya felső része teljesen hiányzott. Ebből a részből mindössze a felső állkapocs egy része került meg.

Rávallott a Teleki elestére vonatkozó adatokra az a körülmény is, hogy semmiféle jellemző ruharészletre, vagy különösen pecsétgyűrűre nem akadunk. Hiszen egykorú tudósításokból — mint fentebb láttuk — bőven ismerjük azt a körülményt, hogy a törökök teljesen megfosztották és hogy közönséges fakoporsóba tették és csak Thököly adatott rá valamelyes ruhát.

17. sz.

De jellemző volt maga a csontváz fekvése is, a melyet híven mutat a 8. sz. képünk.

Rendesen kinyújtóztatott férfi csontváz lábszárai és kezei mindig (ha t. i. a kezek nincsenek keresztbe téve, hanem oldalt fektetve) majdnem párhuzamosan haladnak egymással. Helyesebben a férfi csontváz lábainak helyzete az egyenszárú háromszög alakjához közeledik. Női csontváznál a sokkal szélesebb medence folytán a

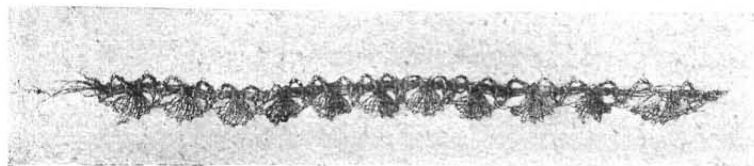
helyzet más, mert ott a czombkonczok helyzete adja ki az egyenszárú háromszöget, míg a lábszárak csaknem párhuzamosan haladnak.

Azt a trápéz alakot, a melyet az idézett képünk mutat, férfi csontváznál, a melyről itt a kicsiny medenczéket számbavéve, kétségtelenül szó van, a rendes körülmények között történt temetkezés semmiképpen sem igazolja. Messze vinne, ha meg akarnám magyarázni, hogy a rendestől eltérő ezen helyzetet, a mely különben a karoknál is mutatkozik, mi okozhatta, hiszen annak sok oka lehet. Említhetem a merevedést, a mely a csatatéren elhullottnál a rendes kinyújtóztatás nélkül, tehát esetleg felhúzott lábszárakkal ment végbe. Miután pedig a holttestet csak másnap tették koporsóba, ez a merevedés akkor még tarthatott és ez is indokolhatja ezt a sajátságos és a rendestől eltérő helyzetet. De ha tekintetbe vesszük azt, hogy a halál beállta utáni merevedés bizonyos idő múlva megszűnik, úgy számba kell venni Czegei Vass György és Lászlónak 1659—1703-ig terjedő naplójában foglalt azon adatot, hogy

augusztus 22.-én is megmosták a holttestet, azonkívül augusztus 23.-án Fogarasban Bethlen Gergely ismét szépen megmosogatta és új, tisztességes koporsót csináltatott neki. Ez az adat mindenesetre arra mutat, hogy többszörös bolygatással van dolgunk, tehát a rendestől eltérő helyzet a merevedés elmúltá után is keletkezhetett az újabb megmosogatás alkalmával, a mikor semmi esetre sem ravatalra való kiterítéséről, hanem a koporsóban való elhelyezéséről volt szó, olyan holttestnek, a mely nemcsak a fejen, hanem a test egyéb részein is nyert sebekről szomorú állapotban volt.

Mindezeket tekintetbe véve, alig lehetett kétségünk, hogy Teleki Mihály holttestével állunk szemben. De ha lett volna, akkor is megszűnt volna a további tapasztalatok folyamán, a melyeket a sírboltban elhelyezett másik holttest átkutatása közben nyertünk. E csontváz helyzetét a felfedezés és kitakarítás pillanatában felvett képünk mutatja (15. kép).

E csontváz kezei mellén keresztbe tevődtek, a lábszárak helyzete és a medencze szélessége kétségtelenül megállapítja, hogy női temet-

18. sz.

kezéssel van dolgunk. Talán fölösleges említenem, de mégsem hagyom el a dolog fontossága következtében, hogy a kitakarás munkáját itt is a lábszáraknál kezdtük meg, de az apró részletekkel nem kívánok most foglalkozni, mert hisz azok a dolog lényegére nem tartoznak. Fontos maga az eredmény.

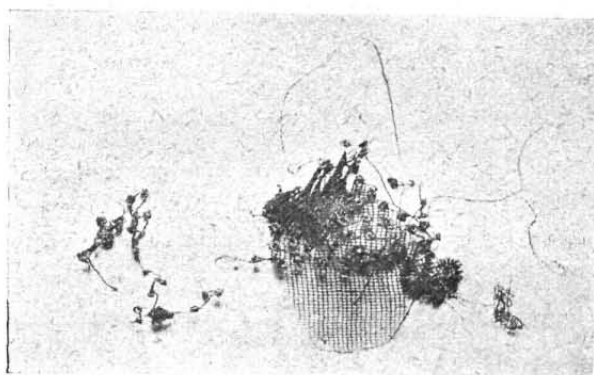
E temetkezésnél a koponya felett, attól mintegy 8—10 czm. magasságban himzett selyemrészleteket leltünk. E részletekből 16. sz. képünkön mutatok be 3 darabot. E darabokon a selyemhimzés mintája kétségtelenül barokk stilizálású levélmustrát mutat, a melynek kormeghatározása már a rajz szerint is könnyű, hiszen már ennek stílusa is kétségtelenül a XVII. század végére, illetve a XVIII. század elejére utal. De ennél pontosabb adatot is tudunk. Az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtára őrzi Szilvássy Bálintnak himzett tarsolyát, a kit Bethlen Farkas, Mikes Kelemen és Enyedi Pál társaságában küldött Konstantinápolyba követ-ségbe Apafi Mihály fejedelem, hogy ott Béldi Pálnak, Csáki Lászlónak, Damokos Tamásnak, Apor Lázárnak, Kálnoky Bálintnak, Paskó Kristófnak és Belényi Zsigmondnak 1679-ben megkezdett akcióját ellensúlyozza.

Szilvássy Bálintnak a tarsolya olyan selyemhimzéssel van borítva, a mely mustra és kivitel tekintetében a most említett himzéssel egyezik.

E himzésrészleteknek helyzete semmi kétséget sem hagy fenn aziránt, hogy himzett selyem párnának, vagy párnának a maradványai, mert a XVII. században, sőt a XVIII.-ban is két párnának a fej alá tétele volt szokásos.

A koponya arczi részén kevésbbé észrevehetőleg látszottak egy csipkekendő nyomai, a minthogy ezen a részen csakugyan azt is lehetett várnunk, hiszen XVII. v. XVIII. századbeli ruházattal kellett, hogy dolgunk legyen, ha az első temetkezés, a melyet Teleki Mihályénak tartottunk, valóban az övé volt, még pedig nem u. n. viselő ruháról, hanem vagy ünneplő, vagy díszöltözetről. Ennek az öltözetnek a férjezett nőknél fontos része volt a patyolatból készült homlokelő, melyet gyön-

19. sz.

gyöökkel díszítettek és a földél, a melyet hátul viseltek, és a mely aranyos szélű volt islógos és gyöngyös díszítéssel. Várhattunk főkötőt is, de várhattuk azt is, hogy sem homlokelővel, sem fedéllel, sem főkötővel nem találkozzunk, hanem egyszerűen azzal a fejre való keszkenővel, vagy másként patyolattal, a melynek végeit az áll

alatt keresztbe téve a vállakon hátracsapták. Ennek is díszítve szokott lenni a széle is lánczos, vagy csipkés díszítéssel, de díszítették néha az egész területét is.

Mikor a koponyát felemeltük, azonnal tisztába jöttünk azzal, hogy itt csakugyan ezzel a fejre való kendővel van dolgunk. 17. sz. képünk mutatja a koponyának a hátsó részét és ezen a részen egészen világosan látszik egy háló-szövetkendő maradványa, a melyen aranyszállal húzott XVII. századbeli mintájú leveles díszítések vannak. Hogy ez a részlet csakugyan olyan fejkendőből maradt meg, a minőről beszéltünk, azt mutatja először az a körülmény, hogy a háló-szövetnek folytatását megkaptuk a nyakcsigolya alatt is, sőt ezen a részen, továbbá elől az áll alatt, kerültek elő olyan vékony csipkerészletek, a melyeknek példáját 18. sz. rajzunk mutatja és a melyek, helyzetöket tekintve, kétségen kívül a fejre való keszkenő szélének a csipkés díszítéséből valók.

A mell tájáról sikerült megmenteni azokat a részleteket, a melyeket 19. sz. rajzunk mutat. Ez a szövetrészlet fátýolszövet, a mely apró fémgöngyös mintával volt díszítve. Ez a részlet semmiesetre sem származhatott az alsó ingből, a mely vékony vászonból szokott készülni, de göngyös díszítése sohse volt. Ez csakis a felső ingből való részlet lehet, a melyet régi nevén felimegnek hívtak, mert ez a ruhadarab készült fátýolból is, sőt néha arany- és ezüstsálakból is és ezt a XVI. század első felében a kivágott derekú ruhákön tényleg már díszítették is.

Úgy lehet, hogy ez lehetett a kivágott derekakhoz használt kebeles üng.

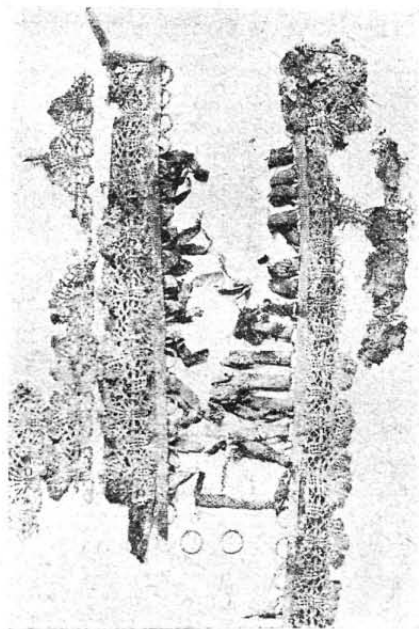
Következő leletünk az egész mellen végigfutó *ruhaderékrészlet* volt, melynek képét 20. sz. képünk mutatja. Ennek a szövete kamuka volt, tehát mindenesetre ünneplő ruhával van dolgunk. Az elejét háromsoros aranycsipke díszítette és elől selyemszalaggal volt összefűzve azoknak a jellemző kapcsoknak a segítségével, a melyeknek formáját szintén a 20. számú képünk mutatja és a melyek közül a nősténykapcsok a jobb-, a himkapcsok pedig a bal soron foglaltak helyet.

Ennek a deréknek további díszítéséről nem szólhatunk, valamint nem kaptunk adatokat arra sem, hogy az ümögnek vagy ingvállnak szűk, vagy bő ujjai voltak-e?

Éppen olyan kevésbé szólhatunk arról, hogy milyen szabása volt a szoknyának, mert annak szövete teljesen tönkrement, ellenben egészen jól hozzávethetünk ennek formája tekintetében azoknak a megfigyeléseknek az alapján, a melyeket az alsó testrészekön fölfedezett aranycsipkék tekintetében tettünk.

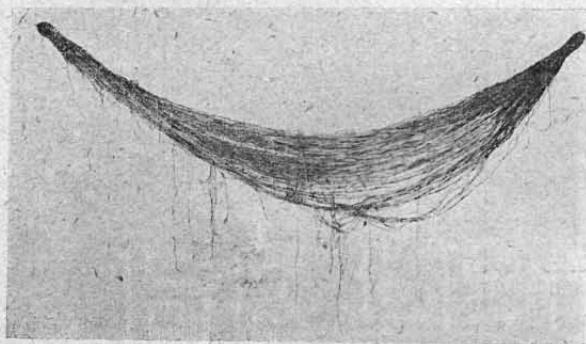
Mielőtt azonban e csipkékről szólanánk, szükséges, hogy elmondjuk, hogy a derék tájon zsinorövet találtunk, még pedig aranyfonálból, laposra verve, gombkötő müben. Ezt az övet 21. sz. rajzunk mutatja. Ilyen övet csak a magyaros vállhoz viseltek és így az erdélyi XVII. századbéli viseletnek volt az igen jellemző darabja.

A mi már most a csipkéken tett megfigyeléseket illeti, kétféle aranycsipkét találunk. Az egyiknek részleteiből 22. és 23. sz. képünk mutat jel-

20. sz.

lemző példákat. Ezt a csipkét már az övtől elkezdve, sőt még az alatt is találtam, még pedig úgy, hogy mindenütt a két oldalon haladt. Keresztbe csak közvetlenül a lábszárak alján ment úgy, hogy olyan csonkított háromszögalakú területet zárt be, a melynek a csúcsa még nagyon messze van. Ezt a megfigyelésemet csakis azzal magyarázhattam meg, hogy *köténynek* a szegélyére lettem. Ezt a föltevésemet megerősítette még az a körülmény, hogy az ezen csipkétől bezárt területen két helyütt aranyhimzésrészleteket találtam, a melyekből 24. sz. rajzunkon mutatok be annyit, a mennyit megmenteni sikerült. Azoknak a nagy kötényeknek a divatja, a melyekhez bemutatott csipkék, mint segélydíszítés járulnak és a melyeknek egész területét, hogyha azok fátyolszövetből készültek, aranyhimzés borította, a XVII. század vége és a XVIII. század elején

21. sz.

volt és így semmi kétség nem lehet, hogy a most bemutatott részletek egy ilyen kötényből származnak. — A most jelzett himzések és csipkék alatt azonban a lábtőtől számítva mintegy kétharmad magasságban nagy tömeget találtam azoknak az aranycsipkéknél, a melyekből 25., 26., 27., 28. és 29. sz. képeinken

mutatok be jellemző részleteket, megjegyezvén, hogy a 29. sz. képen bemutatott részeket közvetlenül a lábtő felett és pedig az alsó csipkézettel lefelé fordítva, mindig vízszintesen haladó vonalban találtam. A ki ismeri Thököly Évának, gróf Eszterházy Pálnének menyasszonyi ruháját,⁹ a mely 1672-ből származik s a melyet a herceg Eszterházy-család fraknói kincstárában őriznek, annak nem lehet kétsége, hogy ezek a csipkék egy olyan szoknyának díszítései, a minő a most említett Thököly Éva-féle szoknya.

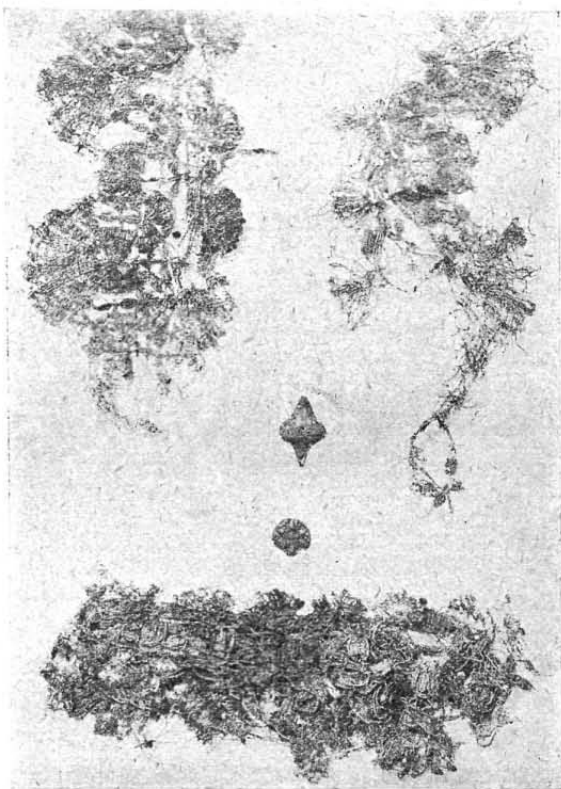
E sir szolgáltatót még két aranyfüggőt, a mely farkába harapó kigyót mutat és a mely fekete opakzománczczal van díszítve. Ezeket a függőket a koponya csecsnyúlványai alatt fedeztem fel jobbról és balról. A ki ismeri az erdélyi érmekeket, az tudja, hogy milyen kedvelt motívum azokon a XVI. és XVII. században a farkába harapó kigyó és azt is tudja, hogy az erdélyi érmekeket vésői nem tulajdonképpen éremvésők, hanem ötvösök voltak. Nem csodálkozik tehát e függőpár alakján, a

⁹ Nagy Géza: Magyar viseletek története 64. tábla. 3. sz.

melyet a rajta levő opak fekete zománcz használata mindenesetre a XVII. század végére, sőt még inkább a XVIII.-nak elejére utal.

Ha mindazokat, a miket elmondottam, figyelmesen tekintetbe vesszük, akkor nem nehéz pontosan meghatározni a kort és a társadalmi osztályt, a melyből az elhunyt, a kinek temetkezésével dolgom volt, származott. Kor tekintetében mindenesetre fontos, hogy az összes himzésrészlet, a mi e sírban előfordul, a lehető legnagyobb pontossággal volt datálható a XVII. sz.

végére. A mi az arany-csipkéket illeti, kormeghatározás tekintetében ott sincs semmi nehézség, mert hiszen az összes csipkeanyag arany- és ezüst fonalakkból készült csipke, a mely az anyag természetéből folyólag vert csipke. Az arany- és ezüstoffonak merev természete hozza magával azt a sűrű mustrás feldolgozást, a mely a bemutatott összes csipkemintákon, mint jelleg, megállapítható és a mely világosan szól arról is, hogy olyan korról állunk szemben, a melyben a csipkekészítés megszűnt nagy általánosságban háziiparként szerepelni és átmént az ipar kezeibe, különösen pedig az arany és ezüst csipkekészítést tekintve, a paszo-

22. sz.

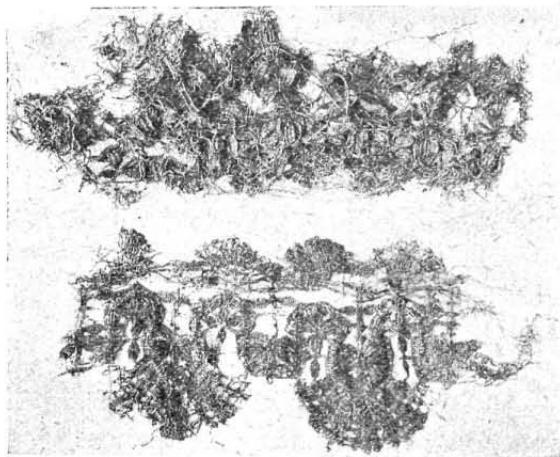
mántosok és gombkészítők kezeibe jutott. Ez a kor is a XVII. század második felét és a XVIII. század elejét jelzi, emellett azonban a csipkének határozottan barokk rajza ugyanezen korról szól a legnagyobb határozottsággal.

Ezen momentumok mellett, ha már most meg akarjuk eleveníteni a képet, hiyatkozunk Rákóczi Lászlónénak 1663-ból származó képére, a mely az elhunyt úrasszonyt ravatalán ábrázolja (l. a 30. sz. képet).

Gróf Bánffy Erzsébet volt Rákóczi László urának a felesége,

erdélyi leány. A képen mindenekelőtt a himzett párnák vonják magukra figyelmünket. E himzés mintái élénken emlékeztetnek azokra a részletekre, a melyek a gerneszezi sírbolt most tárgyalt női temetkezésének himzés- és csipkemintáiból ismerünk. Az úrasszonyt itt is fejrevaló keszkenőben látjuk kiterítve, bő ujjú ingvállban, füzös derékban, arany-csipkével díszített szoknyában, ugyanilyen csipkével díszített és himzett kötényben. Hogy a szoknyán látható minták himzések-e vagy a selyem szövetbe szőtt minták, azt nem dönthetjük el, de mindenesetre az utóbbi föltevés látszik valószínűnek. A ravatalán kiterített Rákóczi Lászlóné

23. sz.

képén hiven áll előttünk az a díszes ruházat, a melyben a gerneszezi sírbolt úrnőjét is eltemették és ha tudjuk, hogy Teleki Mihály özvegye a XVIII. sz. elején ugyanabba a kriptába temetődött, a melyet ő maga készíttetett elhunyt férje számára, úgy — miután megállapítottuk, hogy abban a gerneszezi kriptában, a melyben olyan férfi temetkezését találtuk, a melyre a Teleki Mihály eltemetetésére vonatkozó

mellékes adatok mind ráillenek — bizonyosan nyugodtan mondhatjuk, hogy az a női temetkezés, a melyről ilyen pontossággal volt megállapítható, hogy egy XVII. század végén vagy a XVIII. század elején elhunyt magas állású úrnő temetkezése, mindenesetre Vér Juditnak a földi maradványa. Erre a sírboltra tehát ez alapon is elmondhattuk, hogy az Teleki Mihálynak és az ő feleségének, Vér Juditnak a sírja.

De hogy minden kétséget kizárjunk, fölkutattuk a templomnak még többi hátralévő részeit is a végből, hogy lássuk: ha vajjon nem találunk-e még egy olyan sírboltra, a melyben egy előkelő férfi és nő temetkezése van abból az időből, a mikor előbb Teleki Mihály s később a felesége eltemették. Erről a munkáról, mielőtt beszámolnánk, már előzetesen is elmondhatjuk, hogy negatívus eredménnyel járt, mert a templom többi részében sem került elő ilyen sírbolt egyetlen egy sem. Ellenben előkerült egy olyan sír is, a melyről a legnagyobb valószínűséggel megállapítható, hogy az gróf Teleki Judit, Pongrácz Jánosné sírja, a ki egyik leánya volt gróf Teleki Mihálynak.

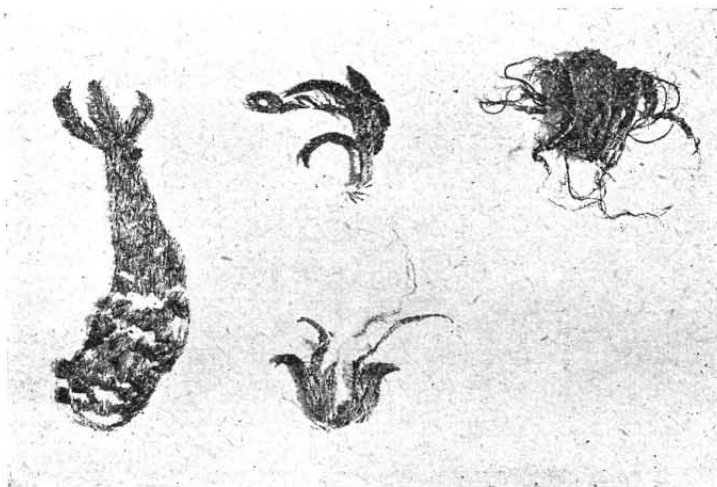

E folytatólagos ásatás alatt előkerült a

XXV-ik szelvényben. A templom hajójában a diadalív pillérjének nyugati vonalától nyugatra 930 czm-re, az északi faltól délre 80 czm. távolságban, 180 czm. mélyen egy sípcsont.

XXVI-ik szelvényben. A templom hajójában a diadalív pillérjének nyugati vonalától nyugatra 880 czm-re az északi faltól délre 260 czm. távolságban, 165 czm. mélyen egy czombkoncz.

XXVII-ik szelvényben. A templom hajójában a diadalív pillérjének nyugati vonalától nyugatra 880 czm-re, az északi faltól délre 150 czm. távolságban, 172 czm. mélyen egy sípcsont.

24. sz.

XXVIII-ik szelvényben. A templom hajójában a diadalív pillérjének nyugati vonalától nyugatra 850 czm-re, az északi faltól délre 70 czm. távolságban, 170 czm. mélyen egy felkarsont.

XXIX-ik szelvényben. A templom hajójában a diadalív pillérjének nyugati vonalától nyugatra 857 czm-re, az északi faltól délre 79 czm. távolságban 175 czm. mélyen egy koponya.

XXX-ik szelvényben. A templom hajójában a diadalív nyugati vonalától nyugatra 800 czm-re, az északi faltól délre 120 czm. távolságban, 121 czm. mélyen koponyaacsont töredék.

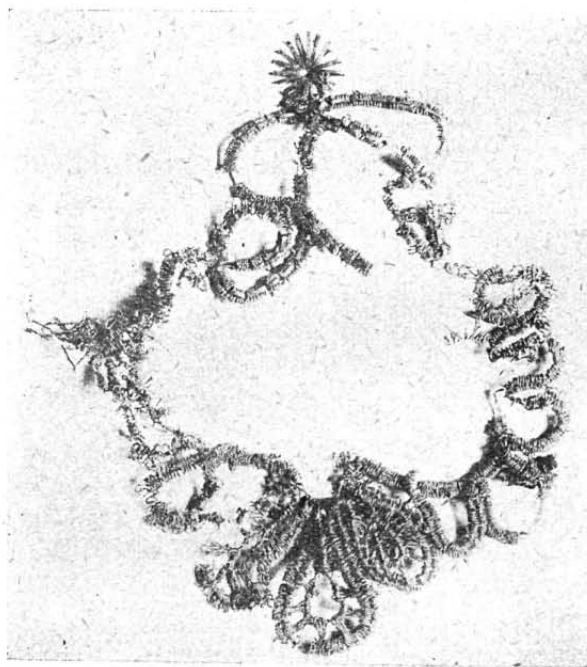
XXXI-ik szelvényben. A templom hajójában a diadalív pillérjének nyugati vonalától nyugatra 900 czm-re, 175 távolságban, 105 czm. mélyen egy sípcsont.

XXXII-ik szelvényben. A templom hajójában a diadalív pillérjének

nyugati vonalától nyugatra 805 czm-re, az északi faltól délre 256 czm. távolságban, 103 czm. mélyen egy felkarsont.

XXXIII-ik szelvényben. A templom hajójában a diadalív pillérjének nyugati vonalától nyugatra 850 czm-re, az északi faltól délre 120 czm. távolságban, 125 czm. mélyen egy medencze töredék.

XXXIV-ik szelvényben. A templom hajójában a diadalív pillérjének nyugati vonalától nyugatra 710 czm-re, az északi faltól délre 270 czm. távolságban, 115 czm. mélyen egy sípcsont.

25. sz.

XXXV-ik szelvényben. A templom hajójában a diadalív pillérjének nyugati vonalától nyugatra 950 czm-re, az északi faltól délre 195 czm. távolságban, 135 czm. mélyen egy szárapocs.

XXXVI-ik szelvényben. A templom hajójában a diadalív pillérjének nyugati vonalától nyugatra 730 czm-re, az északi faltól délre 360 czm. távolságban, 143 czm. mélyen egy koponya.

XXXVII-ik szelvényben. A templom hajójában a diadalív pillérjének nyugati vonalától nyugatra 960 czm-re,

az északi faltól délre 200 czm. távolságban, 147 czm. mélyen egy szárapocs.

XXXVIII. szelvényben. A templom hajójában a diadalív pillérjének nyugati vonalától nyugatra 810 czm-re, az északi faltól délre 150 czm. távolságban, 147 czm. mélyen egy sípcsont, egy csipő-taréj, 2 drb ágyék csigolya.

XXXIX-ik szelvényben. A templom hajójában a diadalív pillérjének nyugati vonalától nyugatra 710 czm-re, az északi faltól délre 130 czm. távolságban, 163 czm. mélyen 4 sípcsont, 5 darab szárapocs és 2 koponya egy halomban.

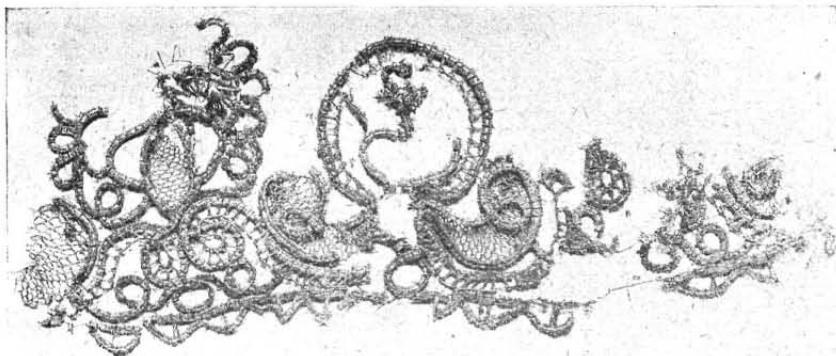
XL-ik szelvényben. A templom hajójában a diadalív pillérjének nyugati vonalától nyugatra 660 czm-re, az északi faltól délre 330 czm.

távolságban, 163 czm. mélyen bolygatatlan csontváz koponya nélkül, a mell táján Hunyadi Mátyás ezüst dénára.¹⁰

XXI-ik szelvényben. A templom hajójában a diadalív pillérjének nyugati vonalától nyugatra 790 czm-re, az északi faltól délre 516 czm. távolságban, 168 czm. mélyen bolygatatlan csontváz koporsóban, a koporsón túl egy máshonnan származó koponya.

XXII-ik szelvényben. A templom hajójában a diadalív pillérjének nyugati vonalától nyugatra 440 czm-re, az északi faltól délre 490 czm. távolságban, 173 czm. mélyen két lábszár csontjai bolygatatlan helyzetben.

XXIII-ik szelvényben. A templom hajójában a diadalív pillérjének nyugati vonalától nyugatra 440 czm-re, az északi faltól délre 430 czm. távolságban, 175 czm. mélyen egy teljes csontváz.

26. sz.

XXIV-ik szelvényben. A templom hajójában a diadalív pillérjének nyugati vonalától nyugatra 740 czm-re, az északi faltól délre 400 czm. távolságban, 180 cm. mélyen egy medence-csont.

XXV-ik szelvényben. A templom hajójában a diadalív pillérjének nyugati vonalától nyugatra 740 czm-re, az északi faltól délre 400 czm. távolságban, 220 czm. mélyen egy koponya, egy medence és 4 felkar-csont töredék.

XXVI-ik szelvényben. A templom hajójában a diadalív pillérjének nyugati vonalától nyugatra 945 czm-re, az északi faltól délre 200 czm. távolságban, 173 czm. mélyen egy koponya és egy felkarcsont töredék.

XXVII-ik szelvényben. A templom hajójában a diadalív pillérjének nyugati vonalától nyugatra 905 czm-re, az északi faltól délre 450 czm. távolságban, 163 czm. mélyen egy szárapocs.

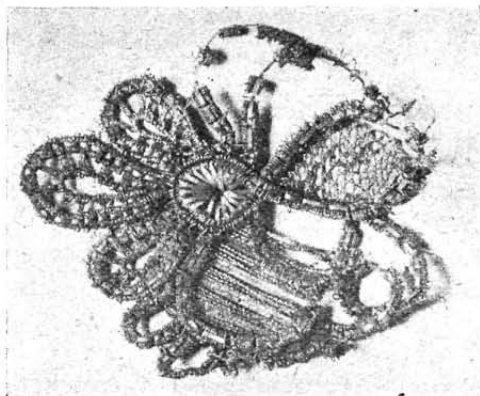
¹⁰ C. N. H. 222.

XLVIII-ik szelvényben. A templom hajójában a diadalív pillérjének nyugati vonalától nyugatra 460 czm-re, az északi faltól délre 490 czm. távolságban, 100 czm. mélyen faszén-, üveg- és cseréptöredék.

XLIX-ik szelvényben. A templom hajójában a diadalív pillérjének nyugati vonalától nyugatra 650 czm-re, az északi faltól délre 400 czm. távolságban, 120 czm. mélyen bolygatatlan temeikezés, feje nyugaton.

L-ik szelvényben. A templom hajójában a diadalív pillérjének nyugati vonalától nyugatra 670 czm-re, az északi faltól délre 475 czm. távolságban, 125 czm. mélyen egy szárkapocs

LI-ik szelvényben. A templom hajójában a diadalív pillérjének nyugati vonalától nyugatra 955 cm-re, az északi faltól délre 370 czm. távolságban, 155 czm. mélyen szórványos combkoncok, sípcsontok és szárkapocsok.

27. sz.

LII-ik szelvényben. A templom hajójában a diadalív pillérjének nyugati vonalától nyugatra 630 czm-re, az északi faltól délre 625 czm. távolságban, 200 czm. mélyen szórványos czombkonczok és egy keresztcsont.

LIII-ik szelvényben. A templom hajójában a diadalív pillérjének nyugati vonalától nyugatra 715 czm-re, az északi faltól 490 czm. távolságban, 275 czm. mélyen egy koponya.

LIV-ik szelvényben. A templom hajójában a diadalív pillérjének nyugati vonalától nyugatra 715 czm-re, az északi faltól délre 590 czm. távolságban, 275 czm. mélyen egy koponya- és egy medencze csont.

LV-ik szelvényben. A templom hajójában a diadalív pillérjének nyugati vonalától nyugatra 720 czm-re, az északi faltól délre 258 czm. távolságban, 293 czm. mélyen 93 czm. széles, 210 czm. hosszú sírban női csontváz, feje nyugaton, hossza 175 czm., a koponya mellett két arany függő, kezén két arany jegygyűrű.

LVI-ik szelvényben. A templom hajójában a diadalív pillérjének nyugati vonalától nyugatra 820 czm-re, az északi faltól délre 570 czm. távolságban, 141 czm. mélyen egy szárkapocs.

LVII—LVIII-ik szelvényben. A templom hajójában a diadalív pillérjének nyugati vonalától nyugatra 540 czm-re, az északi faltól délre 535 czm. távolságban, 290 czm. mélyen 240 czm. hosszú, 180 czm. széles sírgödör, a melyben északi részen egy bolygatatlan csontváz, kezeiben olvasóval; a déli felében egy másik csontváz, akoponyán gyöngyös pártával.

LIX-ik szelvényben. A templom hajójában a diadalív pillérjének nyugati vonalától nyugatra 560 czm-re az északi faltól déli 450 czm. távolságban, 305 czm. mélyen szórványos 2 koponya és 1 felkarcsont.

LX-ik szelvényben. A templom hajójában a diadalív pillérjének nyugati vonalától nyugatra 560 czm-re, az északi faltól délre 450 czm. távolságban, 305 czm. mélyen bolygatatlan temetkezés melléklet nélkül, feje nyugaton, a sír szélessége 50 czm., hossza 175 czm.

LXI-ik szelvényben. A templom hajójában a diadalív pillérjének nyugati vonalától nyugatra 1130 czm-re, az északi faltól délre 205 czm. távolságban, 135 czm. mélyen egy koponya.

LXII-ik szelvényben. A templom hajójában a diadalív pillérjének nyugati vonalától nyugatra 1140 czm-re, az északi faltól délre 60 czm. távolságban, 132 czm. mélyen gyermeksír melléklet nélkül, feje északon.

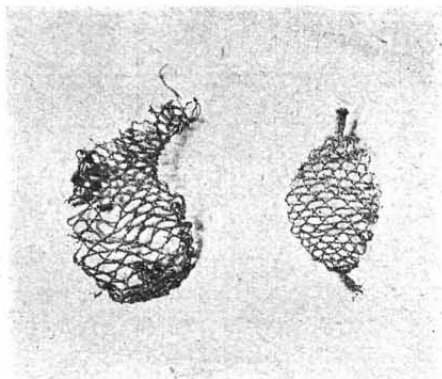
LXIII-ik szelvényben. A templom hajójában a diadalív pillérjének nyugati vonalától nyugatra 990 czm-re, az északi faltól 200 czm. távolságban 160 czm. mélyen egy koponya.

LXIV-ik szelvényben. A templom hajójában a diadalív pillérjének nyugati vonalától nyugatra 830 czm-re, az északi faltól délre 120 czm. távolságban, 315 czm. mélyen

78 czm. széles, 220 czm. hosszú sírban egy női temetkezés, feje nyugaton, ujján egy arany jegygyűrű, lábánál 4 koponya és egyéb csont-töredék.

A folytatólagos ásatás ezen munkálatai alatt előkerült sírok közül az LV. szelvényben feltakart sír feküdt legközelebb ahoz a kriptához, a melyben Teleki Mihálynak és feleségének földi maradványait felfedeztük és miután ebben a sírban ugyanolyan aranyfüggő párt leltünk, mint a minőt Vér Judit sírjában (l. 6. sz. kép, 3. sor), egyrészt erre, másrészt e sírnak az előbbi kriptához való közelségére támaszkodva hisszük, hogy ez volt Teleki Judit temetkezése, a kiről a gróf széki Teleki familia fentebb említett kéziratok krónikája, melyet Szász Péter 1839-ben írt, 4. lapján mondja, hogy Gernyeszegen temettetett el. E női csontváz balkezének gyűrűs ujján találtuk azt a két arany-jegygyűrűt, a melyet 6. sz. képünk legalsó sorra mutat.

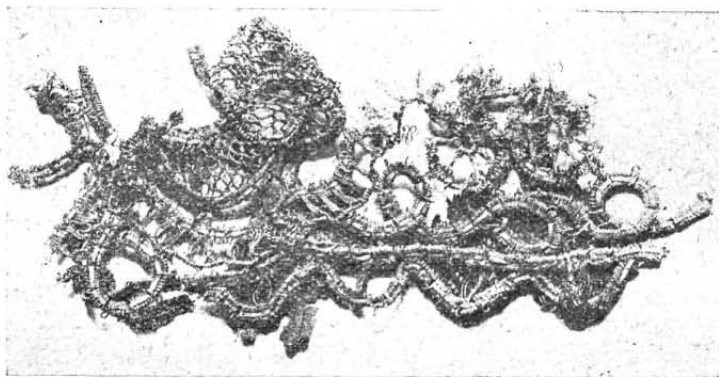
Ki kell még emelnem a LXIV. szelvényben talált női temetkezést, a melynek egyik ujján azt a jegygyűrűt találtuk, a melyet 6. sz. képünk

28. sz.

mutat a 3-ik és 4-ik sor között a középén. E női csontváz fején azt a gyöngyös diszítésű szalagot találtuk, a melynek megmentett részleteit 31. sz. képünk mutatja. Továbbá ugyanolyan derékfűzőt találtunk rajta, mint a minőt Vér Juditon. E fűzőnek csak egyik oldalát menthettük meg, de ez elég jellemző (l. 32. sz. kép). Végül a dereka táján növényi rostokból készült övnek maradványaiból mentettünk meg valamennyit (l. 33. sz. kép). Ez a temetkezés a mellékletek szerint kétségtelenül a XVII. sz. végéről, vagy a XVIII. sz. elejéről való szintén és így valamelyes vonatkozása kell, hogy legyen a gróf Teleki-családdal. Kitételek megállapítására mindenesetre fontos, hogy katolikus volt, mert kezében rózsafüzérnek a lánczát találtuk, sőt a láncz egyik tagján a fűzér egy gyöngye is meg volt. Mindössze harminczkét lánczrészletet találtunk. Az egyetlen gyöngy, a mely megmaradt kicsiny, fehér színű volt

29. sz.

és az angyali üdvözlét jelenti. Magából az olvasóból tehát meg van három tized üdvözlét és pedig két tized után meg van egy-egy Miatyánk is. A harmadik tized után a Miatyánk hiányzik. Megkerült a rózsafüzéren lévő kegy érem is. Ennek előlapján

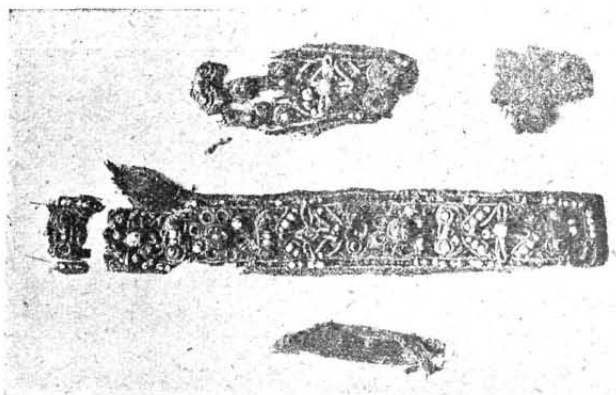
S. JACO. — De GALI.

felírat, vonalkörben és ebben a szent képe jobbra. Hátlapján Mária, balján a kiseddel, jobbát kiterjeszti az alatta jobbról térdelő Loyolai Szt. Ignác felé. E körül:

S. (ancta) M. (aria) De — PILARS (vagy PILAR).

Fontos még az is, hogy az LV. szelvényben fölfedezett csontvázon Hunyadi Mátyás ezüst dénárja került elő. A mi kétségtelenné teszi, hogy a Hunyadi-kori temetkezések nivója a 163 czm. mélység.

31. sz.

Az ásatásoknak ez a része bebizonyította tehát, hogy másik olyan sírbolt, a melyre mindazok a jellegek ráillenek, a melyeket Teleki Mihály sírboltjára vonatkozólag, mint útbaigazítókat megállapítottunk, nem volt a templomban és így minden kétséget kizáró-

lag azt a sírboltot kell Teleki Mihály és ő felesége Vér Judit temetkezésének tekintenünk, a melyről fentebb szólottunk és a mely a templom jelenlegi déli bejárójával szemközt a templom hajójának északi fala mellett fekszik.

Azok az adatok, a melyeket minden egyes szelvény leleteiről közöltünk, azt mutatják, hogy a templomban voltaképen két temetkezési nivót lehet megállapítani: az egyik nivó 275 czm. mélységig halad és ebben a nivóban mintegy 2 m. mélységig történtek az első kor temetkezései. Hogy ezen első kor temetkezései a Hunyadiak korából származnak, azt kétségtelenné teszi az a Hunyadi Mátyás-féle érme, mely nivóban előfordult. De ennek megfelel a templom apsisának kétségtelenül késő csúcsíves izlésű jellege.

A Hunyadiak korának ezek a temetkezései más családnak nem tulajdoníthatók, mint annak a Somkerekely Erdélyi családnak, a melynek czímerét a déli bejáró fölött felfedeztük és a mely a templomot vagy építette, vagy azt legalább is csúcsíves apsisával ellátta.

A második nivó 298 czm.-nél kezdődik és 340 czm.-ig halad. Ebben a nivóban mást, mint olyan sírokat, a melyek a XVII. és XVIII. századbéli mellékleteket tartalmaztak, nem találtunk. Már pedig ebben a két században

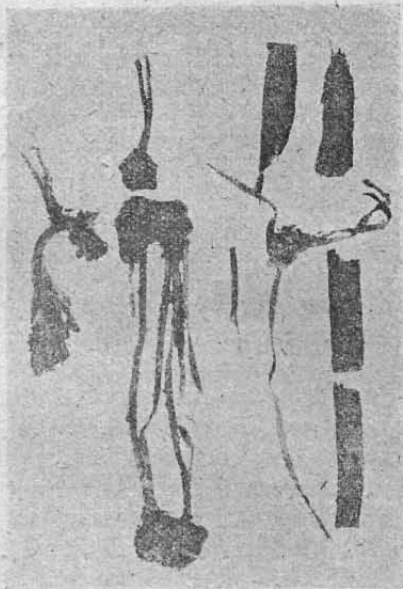

32. sz.

Gernyeszezen, talán egyetlen Erdélyinek kivételével, más mint a Telekiek, nem temetkeztek.¹¹ Ilyenformán a második nivót teljesen a Teleki család temetkezéseinek kell tekintenünk. Ez utóbbi temetkezésekhez szükséges sírok elkészítése járt mindig az első nivó sírjainak megbolygatásával és az azokban felt csontvázrészeknek megcsonkításával vagy szétszórásával.

Hogy az egyetlen nyom, melyet árpádkori temetkezésre nézve találunk, olyan harmadik nivót jelent-e, a mely a templomnak árpádkori létezését vagy esetleg egy az Árpádok korában ugyanazon a helyen állott, de teljesen elpusztult templom létezését igazolja-e: azt, a mint fönnebb is mondtam, csak olyan kutatások mondhatnák meg, a melyek tovább mennének, mint azok, a melyeknek foganatosítása ebben az esetben feladatomban volt. Mindenesetre azonban kérdés, hogy ilyen messzebbmenő kutatások is világosságot nyujtanának-e?

Dr. Pósta Béla.

33. sz.

¹¹ Erdélyi István 1635-ben a jenői táborra nem kelvén fel, 1643-ban özvegye, Mindszenti Krisztina evocálódott. Ez, a kinek második férje Csáki István volt, 1670-ben hal meg s 1674-ben már Teleki Mihály kapja Gernyeszeget adomány útján.

III.

ADATTÁR.

1.

Kivonat Teleki Mihálynak 1683 június 25. napján kelt végrendeletéből.

„Amint hogy halálomat is Isten hol rendelte, úgy temetése is hol lesz, azt nem tudhatom, abból is valamit Isten felőlem elrendelt, legyen az ő szent akaratja; ha Isten ő Felségének úgy tetszik, vadak, madarak gyomrai legyenek koporsóm, úgy is sok régi vitéz emberek formájok szerint lesz a temetése. Ha pedig úgy tetszik ő Felségének, szerelmesim temessenek el, lelkek idvességére kérem, s hozzám való igaz szeretetekre, sőt a Jesus Christus kénszenvedésére kénszerítem, az én temetésemre *semmi pompát ne üzenek, koporsómat kívül veres vagy fekete bakacsinnál egyébbel bé ne vonják, egy néhány vas szeggel megszegezván, hogy a szél el ne fujja. Testemre se adgyanak semmit egyebet, hanem a miket magam össze csináltattam, s magammal is szoktam hordozni: ha pedig ez valami formán elveszne, vagy tőlem távol esnék: egy inget, lábravalót adatván reám, egy tiszta lepedőbe betakarván, tegyenek a koporsóba. Czimereket, chártákat egyet is ne csináltassanak, se koporsómra, se lovakra, se egyébre semmire: vagyon nekem fekete bársonyom, mind bakacsinyom, lovakra való, azokkal szintén béérik; zászlót is ne írássanak; egy szóval az én temetésemre semmit ne költsenek: átkozott legyen, aki különben cselekszik.*“

(Eredetije a gróf Teleki-nemzetség marosvásárhelyi levéltárában, 8953. sz. a. diplomatikai osztály. Ennek, szintén eredeti, másik példánya 9152. sz. a. Egy későbbi káptalani hitelesített másolat 9151. sz. a. Vör Judit végrendeletének másolatával. Megjegyzendő, hogy Teleki Mihály 1683. évi végrendeletére ugyanazon évben fejedelmi consensust is nyert.

Vör Judit végrendelete 1701-ben, Kis-Asszony hava 8-ik napján kelt, Gernyeszegen, melyben hivatkozik férjének 1683. Szent-Iván hava 25-ik napján kelt végrendeletére. Mind a fejedelmi beleegyezés, mind Vör Judit hivatkozása s a káptalani másolat igazolja, hogy Teleki Mihálynak ez volt az utolsó végrendelete. Teleki Mihálynak 1681-ből a 9150. sz. a. még egy végrendelete őriztetik, melynek a temetésére vonatkozó rendelkezése teljesen ugyanazon szövegű, mint az 1683. évi.

Teleki Mihályné, Vör Judit asszony végrendelete teljes egészében fentartja férjének rendelkezését. A saját temetésére vonatkozólag semmi említés sincsen. Későbbi vagy korábbi végrendeletét nem ismerjük. Ez az 1701. évi: 9006. dipl. sz. a. van.)

2.

Gernyeszeg, 1690 augusztus 12.

Teleki Mihálynak hadba indulásakor a gernyeszegi jószágához tartozó gazdasági tisztektől vett kezeslevele.

Én, ez ide alább subscribálandó személy, esküszöm az élő Istenre, ki Atya, Fiu, Szentlélek, teljes Szentháromság egy bizony örök Isten, a bol-

dogságos Szűzre s Istennek minden szenteire: Mivel hogy az én uram, tekintetes *Teleki Mihály* uram ő kegyelme gernyeszegi házából távozik és az üdö úgy hozván, római császár, kegyelmes urunk ő felsége szolgálatára táborra is megyen, minthogy engemet is több szolgálai között itt gernyeszegi házában hagyott, annak okáért mindenekben ő kegyelmének, ő kegyelme szerelmes házastársának, tekintetes nemzetes *Vér Judit* asszonynak ő kegyelmének, szerelmes gyermekinek igaz, hűséges, tökéletes szolgálók leszek, jóakarójoknak jóakarójok, ellenségeknek ellenségek. És mint-hogy ő kegyelme római császár ő felsége igaz hűve, az ő felsége szolgálatában foglalatoskodik, ő felségének is minden ellenségének ellensége leszek; se törökkel, se tatárral, se *Tököly*vel, semmiféle nemzetből álló ő felsége és kegyelmes fejedelmünknek uram ő kegyelme s szerelmesi ellenségével edgyet nem értek, nem tractálok, sem czimborálok, annál inkább semminemű árultatásnak nemében nem elegyitem magamat és az én hitem s kötelességem mellől el nem állok; valakik és valami árultatásra vagy hűség-telenségre csak hajlandóknak lenni eszemben vennék is, annál inkább valamit practikálni, ő kegyelmének vagy belső emberének megjelentem, sem ígérettel, sem adománnyal, sem ijesztéssel, félelemmel, sem reménységgel nem gondolván, ő kegyelmek szolgálatjok mellől el nem állok; az ő kegyelmek gernyeszegi alkalmatosságait s házait fejem fennállásáig oltalmazom; ha ellenkezőt cselekedném, halállal büntettessem, kedvezés nélkül. Az kit ő kegyelme előmben rendel, megbecsülöm, szavát fogadom. Isten engemet úgy segélyen és úgy adja lelkem üdvességét. Ezen reversálisom pedig mindaddig tartson, míg ő kegyelmek fel nem szabadítanak.

Gernyeszeg, 12. Auguszt, 1690.

Stephanus *Kovács*, provisor, m. p. (P. H.)

Császár Ferencz, m. p. (P. H.)

Beréthej Mihály, m. p. számtartó. (P. H.)

János deák, kulcsár, m. p. (P. H.)

Coram nobis:

Stephano *Rácz*, m. p. (P. H.)

Botos Mihály, m. p. (P. H.)

Andrea *Hegyesi*, supremo judicialium comitatus Thordensis, m. p. (P. H.)

Nicolao *Görög*, alterius vicecomes comitatus Thordensis, m. p. (P. H.)

Stephano *Hidy*, m. p. (P. H.)

Caspar *Paunan*, m. p. (P. H.)

Kivül, ugyanazon írással: 1690. Gernyeszegi magyar tisztek reversálisa.

(*Rácz* István írásával irt eredetije egy iven: a Széki gróf Teleki-nemzetség marosvásárhelyi levéltárában, gróf Teleki Sándor osztálya, 1690. évi okiratok.)

3.

Töröcsvár (?) 1690 augusztus 21.

Teleki Mihály utolsó levele feleségéhez.

Édes feleségem.

Az ellenség jű, mi is Istent híván, segítségéből ellene megyünk. Az küvári udvarbirónak írj szívem, jűjön be. Az ... szekeres lovakat vigye ki Kúvárbán. Az több lovak ellehet[nek] ott jó vigyázással. Az szentpéteri marhákat elébb másokénál nem kell megindítani, de másokénál utóbb se maradjanak velek. *Kemény, Kendeffi, Bánfi, Alsó* uramék siessenek.

Leányimat, fiaimat, unokáimat köszöntöm. Az Istennek kegyelme az, a ki megtart, oltalmában ajánlok lelkeim benneteket. 21 Augusti 1690.
Tied édes szivem míg él

Teleki Mihály mpr.

Ez leveleket, szivem, tartsd (?) meg.

Czíme: Az én szerelmes feleségemnek, édes kedves Vér Juditomnak.¹

(Mindvégig sajátkezű eredetije az Erd. Nemz. Múzeum levéltárának gróf Kemény József gyűjteményében.)

4.

Zernest és Tohán közötti csatatér, 1690 augusztus 22.

Madách Péter főkapitány patensé az erdélyiekhez.

Én *Madaes* Péter méltóságos fejedelem *Thököllyi* Imreh kegyelmes urunk ő Nagysága edik (így!) főkapitánya, adom tudtára mindeneknek, az kiknek illik ezen patenslevelemben, hogy már Isten kegyelmességéből tegnapi ellenségünkön győzedelmeskedtük (!), *Hajzer* is több officerieivel kéznél vagyon, az *úr Teleki uram is elesett több főrendekkel edgyütt*. Azért minden renden lévőket ezen patens-levelem által intem innen a harczról elszökött, s mind másutt is az hol németet érhetnek, el ne mulassák persequálni s megfogni és ide táborunkba hozni, jó idején magát insinuálni és mivelünk az országnak megmaradására s jóvára edgyetérteni, jeleül; aki ide akar jőni fejr zászlóvat jűjjen, nem lészen bántása senkitől, sőt, ha kívántatik: salva guardiak is adatnak és minthogy a hosszas útban a victualék igen elfogtanak (!), minden helyekből küldgyenek bizonyos számú élést. Külemben cselekedvén, tűzzel-vassal rajtatok meggyünk és ha hódolni nem akarnak egészen elpusztíttatnak s elraboltatnak, melynek okai kigyelmetek maga lészen. Ezzel Isten legyen kigyelmetekkel. Iratott Zernyest és Tohány között, az meglett harcznak helyén, die 22 Augusti anno 1690.

Idem qui supra

Petrus Madacz.

Kívül: Ezen patens-levelem falúrúl-falúra küldgyék minden helyekre.

(Egykorú másolat a gróf Teleki-nemzetség marosvásárhelyi levéltárában, ifj. Biás István levéltárnok gyűjtéséből.)

5.

1690 augusztus 21 — 1691 februárius 22.

Kivonatok Czegei Vass György naplójából.²

A 92. lapon: Augusztus. 1691. „21. Társzekereinket megindítván, magunk is az *úr* után indultunk-és Radnóton, az háló helyen értük ő nagyságát.

Anno 1690, die 21. Augusti esett nagy változás, jaj, mely nagy kár szegény hazánkon, mert elveszett és elesett szegény megnyomorodott ha-

¹ E nehezen olvasható levelet dr. Gergely Sámuel, a Teleki Mihály levelezésének szerkesztője is szíves volt átnézni és javítani.

² Czegei Vass György és Vass László Naplói 1659—1739. (Közli Nagy Gyula. Magyar Tört. Emlékek. Bpest, 1896.)

zánknak és hazánkban lévő majd csak nem elpusztult ecclesiánknak amaz nagy oszlopa, a nagy hírrel, névvel minden nemzetek között tündöklő nagy tekintetű úr, *Széki Teleki Mihály*. Sam. 4: 7. 22. Jaj minekünk, mert nem esett ezelőtt ilyen dolog: elvételét Izraeltől az dicsőség.¹

Volt ezen harcz Töröcsvárán alól Zernyest és Tohán között, holott feles német és magyarság is esett el, kik között Kun István uram is elesett; német generál és urak közül is felesen; Haiszler generál és Marchis Doria fogságban estek; Magni generál, Norger²-és Rejtin többekkel együtt elestek.

22. (Augusti) felkerestetvén az szegény elesett úr testét, megmosogatván az vértől, eleiben vitték Tökölyi ő nagyságának, és csak egy közönséges koporsóban téven, megengedetett, hogy testét feleségének és gyermekének kezekhez vigyék.

23. (Augusti) Fogarasban vivén, tisztességes új koporsót csináltatott az úr *Bethlen Gergely* uram, és az testet az más koporsóból kivéven ismét szépen megmosogatták, és tisztában öltöztetvén, köntesben Görgény felé indították; volt az testtel Komáromi János uram.³

111. lapon. „Ez ezerhatszáz kilenczven esztendőnek minden részeit részek szerint előszámlálnom, mint eddig való írásimban, nem szükség, mert mi nekünk szegény erdélyieknek felettébb nyomorúságosok és keservesek voltak, mert egész télen az német nemzetnek az nagy portio adásában és felszedésben nyomorgottunk, az mely is csak kész pénz egy kapura reá ment háromszáz forintokra, és sok egyéb bor, buza, vágómarha s az többi. Tavaszfélt⁴ az mi jó kegyelmes urunk Apafi Mihály meghalván, melynek halálával reánk áradának minden nyomorúságok s veszedelmek, mert Tökölyi uramnak adván az török császár az erdélyi fejedelemséget, mind szünetlen azon mesterkedék, hogy bájöhessen ez hazában; az mint hogy feles hadakkal törökkel, tatárral bé is jöve Töröcsváránál, és 21. Augusti megharczolván, az mieinket soká árúztatások miá meg is veré; az mely harczban el is esék amaz nagy hírű s minden nemzeteknél nagy tekintetben levő úr, *Teleki Mihály*, melynek [112.] elestin ez haza is oly nagyot esék, hogy már még csak az maga megmaradására szolgáló dolgokat is alig tudja kigondolni, annál inkább az nagy méltóságok előtt promoveálni s magának szolgálni. Ezt meghallván az Badensis fejedelem egész ide alávaló császár ő Felsege armádájával ez hazában bájöve, az mely is nem kisebb prédálást s pusztítást töttek az hol jártak, mind az kruczkok (!), és ekkor kezdődék közöttünk itt Erdélyben az labancz és krucz nevezet; és beérkezvén az Badensis, Tökölyi uram felé közelgetett, ki is akkor Keresztényszigeténél gyűlésezett.⁵

123. lapon, (1691. febr.) „19. Feleségemet, hugommal együtt az szegény úr, *Teleki Mihály* uram temetésére indítottam, mivel magam németekkel való bajoskodásim miatt nem mehettem.

20, 21. Februarii. Az lovas németekkel volt bajoskodásunk.

22. Februarii. Temették az szegény úr *Széki Teleki Mihály* uram testét Gernyeszegen. 2. Samuelis 3: 34.⁶

¹ Sámuel első könyvében.

² Noirquemes.

³ V. ö. Cserei M. Hist. II. kiad. 203. l.

⁴ Tavasz-félt: *medio vere*. Nyelvt. Szótár. I. 797.

⁵ Szept. 15—29.

⁶ Úgy vesztél el, amint szokott ember elveszni az álnok ember miatt.

6.

Görgény, 1690 augusztus 18—27.

Teleki Mihály holttestének Görgény várába történt szállításáról.

(Kivonatos másolat özvegy Teleki Mihályné Vér Judit görgényi uradalmának gazdasági számadásából.)

„Anno 1690. die 18. Augusti. Érkezett az asszony cselédestül Ger-nyeszegről Görgény várába.“

„Dominica 14 trinitatis, a die 27 Augusti ad 2. Septembris erogált victualék.“

„Üdvezült úr teste mellett levőknek tyukot, nro 3. Megvert néme-teknek őszi sajtot erogáltam, nro 8.“

(Eredetije a széki gróf Teleki-nemzetség levéltárában: gr. Teleki Sándor-oszt. 1690-i okiratok.)

7.

1690 szeptember 10.

Komáromi János levele Vér Juditnak.

Visszajött sok félelem és veszedelem között. A reá bízottakat nem feledte, de mindent meg nem írhat, — nem lehet. — Többen ígérték jóakarokat az árvákhoz. Alkalmazkodjék a helyzethez, miként ő nála jár-takor mondta. A fejedelem (Thököly) elég kegyelmes mindenben.

(Marosvásárhelyi gr. Teleki levéltár, missilis osztály 882.)

8.

Leblek (Lebnek!) mellett, 1690 szeptember 11.

Komáromi János Vér Juditnak.

Megérkezett, visszajött Thökölyhez. Kéri a Bethlen Gábor —II. Rákóczi György-féle békekötési okiratokat. A fejedelem rendeletet adott ki, hogy a Teleki-féle jószágokat ne pusztítsák. Kedveskedjék lovakkal Thökölynek, mert hadakozó lévén, többet nyomnak nála a jó paripák, mint az arany és ezüst. Vigasztalja.

(Gr. Teleki levéltár, miss. oszt. 882. sz. a.)

9.

Roszcsuber mellett, Keresztyénsziget között. 1690 szeptember 21.

Komáromi János Vér Juditnak.

Thököly kész volt a kegyelmességre; látszik abból, hogy Teleki testét a csatamezőn felkerestette s kiadta, jószágait fel nem prédálták, el nem égették, noha egynehányan szorgoztatva kérték. Mutassa közeledését Thököly-hez. Gondoljon árváira. Thökölyt a három nemzet már fejedelemmé választotta s így azok ellen fordulhat, kik kegyét nem keresik.

(Gr. Teleki levéltár, miss. oszt. 882.)

10.

Keresztényszigetnél. 1690 szeptember 24.

Komáromi János levele Vér Juditnak.¹

Eljövetele után halotta, hogy mocskolják. Állítják róla, hogy Vay Mihálylyal a harczon elfogatták magokat. „Mikor az szegény úr testét oda vittem: ki kémnek, ki követnek mondott és az a mi legkeservesebben esett, még az úr, Bánffy Pál uram is lövöldözésre, fővételre sententiázott“. „Bizony én, hogy az szegény urat s Kegyelmeteket annyit szolgáltam, fejemet szegényért utolsó szükségében is halálra vetettem, sőt ha mi Vay Mihály urammal nem lettünk volna, az testét is szegénynek az égi madarak ették volna meg és ha feltámadhatna, elhiszem, szegény, hogy bizony nékem nem áruló, hamis, kém, követ nevezettel, lövöldözéssel, fővétellel fizetett volna: bár féljenek ő Kegyelmek az Istentől“.

(Gr. Teleki levéltár, miss. oszt. 882. sz. a.)

11.

Keresztényszigeti tábor. 1690 szeptember 24.

Vay Mihály Vér Juditnak.

Leesett a lóról. Egészsége megromlott. A tábori hintóját küldje el számára. Mentegetőzik az ellene indított vádak ellen.

(Gr. Teleki-levéltár. Miss. oszt. 882. sz. a.)

12.

Szeben, 1690 november 18.

Keresztesi Sámuel levele Vér Juditnak.

Karaffánál járt. Teleki Mihályt igen sajnálja s szolgálatait felajánlotta.

(Gr. Teleki-levéltár. Miss. o. 226. sz. a.)

13.

Örményes, 1690 december 1.

Bánffy György levele Vér Juditnak.

„Az mi illeti szegény bátyám uramnak temetését, hitesse el magával, valami én rajtam áll benne, ez mostani időnek mivolta engedi, azon igyekezem s másokat is arra inducálok, tisztességesen légyen szegénnek eltakarítottása; meg is érdemli szegény, mivel ő sokakat takarított el tisztességesen.“ (A többi lényegtelen.)

(Gr. Teleki-levéltár. Miss. o. 219. sz.)

14.

Fogarás, 1690 december 2.

Vaida Péter levele Teleki Mihály özvegyének, Vér Juditnak a Teleki Mihály halálos sebeiről és holttestének elszállításáról.

Alázatos szolgálatomat ajánlom Kegyelmednek édes asszonyom, né-ném, Istentől Kegyelmednek üdvességes hosszú életet kívánok.

¹ Más kezével, csak az utóirat az övé.

Édes asszonyom, néném, az Kegyelmed írása szerint elküldöttem *Kercesorára*; el is jött az számtartó. Az vetést, az mennyire való föld volt, bevetették, mivel *Horvátné* asszonyom bevettette egy darab földet, az jobbágyok is egy néhány darab földet, az mint mongya. Meghattam, édes asszonyom, néném, hogy az jószágot szolgáltatassák mód szerint, az mi szükséges az házhoz.

Ugy látom, az felső szállásról ki kell hordani az fegyvereket az alsó boltban. Én ott leszek mindaddig, míg lehorgyák. Tíz öreg puskát az ebédülő palotából adott volt ki az úr az németeknek; azok közül van oda kettő. Édes asszonyom, néném, úgy látom, csak az Isten az árváknak gyámola. El sem hagyja, mivel fogadása tartja ő felségének.

Az üdvezült úrnak ő kegyelmének testén feles sebek voltak. Míg felöltöztették is ott voltam. Az nyakán jobbfelől egy nagy vágás vagy onnét az fején hátul; balfelől az fején egy nagy, az ábrázatján is négy vagy öt helyen elmarczongva. Az hátán is volt egy szúrása, vagy lövés volt, az jobb karján egy és három ujján nagy vágások voltak. Egyéb hejánosságát nem látám az sebeken kívül; azokat is beragasztottam. Az koporsó egészen megöntve,¹ bevonva materiával, hásfából² (így!) csinálva. Az szekérre magam tétettem. Lovakat az szekér eleiben magam hozattam az városról, kin Sárosig vitték; gyalogat is melléje attam. Édes asszonyom, néném, az mint tisztességesen tultam, úgy igyekeztem elindíttatni szegénynek testit.

Ezeknek utána az Üristennek gongyaviselése alá ajánlom édes asszonyom, néném.

Fogaras, die 2. X-bris, 1690.

Kegyelmednek engedelmességgel szolgál szegény atyjafia,

Vajda Péter, m. p.

Kívül: Tekéntetes nemzetes árva Vér Judit asszonynak, nekem édes asszonyom, nénémnek ő kegyelmének adassék.

(Egészen sajátkezű eredetije a Széki gróf Teleki-nemzetség marosvásárhelyi levéltárában; miss. oszt. 219. csomag.)

15.

Balázsfalva, 1690 deczember 3.

Naláczy István levele Vér Juditnak.

Vígasztalja, de körülményeinél fogva a temetésre nem mehet. Menteti magát Gyurka fia betegségével. Mihelyt ideje engedi, — ellátogat.
(Gr. Teleki-levéltár: Miss. o. 219. sz.)

16.

Balázsfalva, 1690 deczember 4.

Pataki István levele Teleki Mihály özvegyének, Vér Juditnak a Teleki Mihály temetésére teendő intézkedésekről.

Tekintetes uriaszony, nekem jó asszonyom.

Isten ő szent felsége Kegyelmedet gyámoltalan árva állapotjában meg-

¹ T. i. beszurkozva.

² Valószínűleg: hársfa.

szánván, tovább való keserüségtől mentse meg és haragja után atyai jó kedvét s vigasztalását bü mértékben mutassa Kegyelmedhez!

Kegyelmed szomorú s megsebbegetett szívvel írt levelét nagy becsülettel vedtem (így!). Szívemnek bizony megindulásával olvastam. Az szegény úr tisztességes eltemetése felől magunk is eleget beszélgettünk mi, annál inkább a Kegyelmed levele s ez iránt való nagy istenes szorgalmatossága arra indít bennünket, de mind az úrral, tekintetes *Nalácsi* urammal s *Nagyári* urammal is edgyütt beszélgetvén, csak arra mentünk, nem disponálhat Kegyelmed elébb arrul, se mi nem tanácskozhatunk, valamig az szegény úr testamentumát nem látjuk, mert én úgy hiszem, lesz ott ellenkező azzal, amit mi rendelnénk, amint az szegény úr megunta s megutálta volt ezt a világot és amint nagy elméjével áttallátta halála után következtető dolgokat. Az is úgy látszik illendőnek, hogy elébb az szegény üdvözült fejedelmet temessük el s onnan menvén, fogjunk az szegény úr eltemetéséhez. Tiszteletes *Nagyári* uram ajánlja Kegyelmednek alázatos szolgálatját és valamiben tud szolgálni az szegény úr utolsó tisztességének megadásában, szomorú, de kész szívvel cselekeszi. Úgy látom, az úr is, *Nalácsi* uram egész teljes indulattal vagyon ez iránt mind Kegyelmedhez s mind az szegény úrhoz. Az időnek penig akadályi nem hogy kisebbednének, de naponként nevednek. *Kolosvárrul*, mihent ki lehele jüni, siettünk eljüni, félvén, ott ne rekessen a török, ki feles számmal s nagy szándékkal igyekezett mindeddig béjüni; most is sietnénk *Fogarásban* menni, mert azon rossz hír nevedik. Ide úgy írják, a töröknek nagy tábora van. A *Nyírséget* elrablotta, *Margitát* s egyéb helyeket, *Debreczenben* tizezer ment quartélyra. *Váradon* innét felesen gyűlt tábora, ki béigyekezik. Az úr, *Betlen* Miklós uram az elmúlt héten az asszonyt s cselédit bészállítá *Szebenben*, előttünk majd protestálván, ha mi kárunk leszen. Bizony, mi is itt nagy szorgalmatosságba vagyunk s holnap talám *Fogaras* felé indulunk. Látom, *Nalácsi* uram mennyit busul az úrfi, *Nalácsi* György uram betegségén, mely miatt kéntelenítettik elmaradni tőlünk ő kegyelme, melybül Kegyelmed által láthatja, nincsen annak semmi alkalmatossága, hogy Kegyelmedhez mehessünk. Azt lsten tudgya, mely igen kívánnám én, de egyéb aránt is bizony jobb alkalmatossággal vagyon ott a praeceptor, mint én ebben az udvarban az én nagy nyomoruságomra jutott házamnépével s magam iránt is. Immár lsten *Fogarásban* vivén, ha azt is el nem veszjtük, s ott gyűlés lévén, ott kell végezni mind az szegény fejedelem s mind az szegény úr eltemetése felől, ha az idő jobban fel nem zavarodik. Akkor, noha Kegyelmed is feltalálta, kik praedikálnak s órálnak, onnat megírjuk. Chartát mind a három collegiumnak kell írni, mert szegény úr mind a háromnak patronussa volt. A felől *Dési*, *Némethi*, *Kömáromi* uraméknak irasson Kegyelmed, hadd legyen készen, de ki ne nyomtassák hír nélkül. A dolog, hogy mind a charták titulussa s mind az óratiok szebben lehetnének, az szegény úr, amint maga leírta életének dolgait, jó volna azt felkeresni s meglátni, hiszem ha mi arra oly dolog van benne, kit nem jó kiterjeszteni, azt az ember kihagyhatná. Olyan órationak kellene edgyiknek lenni, aki életének historiáját írná le s erre is szükségesnek látom meglátni a maga dispositioját a testamentumban. Az embereknek változásain ne törődgyék Kegyelmed annyit, azt az szegény úr maga által látta s megmondotta sokszor, s úgy is van sorsa mindenkor a nagy országos dolgokban forgó embereknek. Sok ága, boga

van a mostani dolgoknak, nem sok tudgya azt itellel felérni, azért némelyek tudatlanságból s a dolognak nem értéséből, némelyek gonoszságból tesznek balítéleteket: nemcsak Kegyelmed ez iránt, de mások is vadnak, akik szenvednek. Az én alázatos állapotom szerint én érzem s tudom, hogy az szegény úr halálának kárát koporsóig fogom szenvedni; csak mégis erősítse Kegyelmed szívét az emberek és e világ dolga iránt, Istenre hadván a dolgot, mert az emberek itellel senki nem bír. Ha az emberek változásin törődik Kegyelmed, mindennap új sebet vehet s maga lelki csendességét elrontja, szíve bosszúság szenvedésének keserűségével eltelik, Istenét sem szolgálhatja, a mely mindennél nagyobb kár lesz. Isten Kegyelmedet békességes türesem lelkével áldja meg és ily keserűségében való lelki áldozatát kedvelje.

In *Balásfalva*, die 4. Decembris, anno 1690.

Kegyelmednek igaz kötelességgel s hűséggel szolgál,

Pataki István, m. p.

P. S. *Havasalfölde* felől is nem egész bátorsággal vagyunk. *Tököltyinek* a *Dunán túl* azért nem adtak quartélyt, hanem innen, hogy annál inkább béigyekezhessék, kétfelől már igyekeztünk. Isten oltalmazza az szegény hazát újabb veszedelemtől. Ezeket a híreket az úr, *Nalácsi* uram akaratjából is irtam Kegyelmednek. Isten Kegyelmedet egész úri házával s árváival kegyelmes oltalmazó szárnyai alatt rejtse el. Az üdő azért teli hideggel beállván, úgy reméljük, megfogódnak a gonosz szándékok. Az urfiakat Kegyelmed taníttassa, mert ha magok .....* s virtusával ..... az szegény úr .....

Kívül: A néhai méltóságos úr, *Teleki Mihály* özvegyének, tekintetes *Vér* Judith asszonynak, etc. nekem jó asszonyomnak, patronámnak ő kegyelmének adassék.

(Sajátkezű eredetije egy íven, a széki gróf *Teleki-nemzetség* marosvásárhelyi levéltárában, missilis osztály, 219. sz. csomagban.)

17.

Fogarás, 1690 december 15.

Apor István levele Vér Judithhoz.

Felajánlja szolgálatait. Amiben kell, segíteni fogja, csak parancsoljon vele.

(Gr. *Teleki-levéltár*. Miss. o. 226. sz. a.)

18.

Hely és év nélkül. (1690 vége körül.)

Pohárnok János folyamodványa Vér Judithhoz.

Kéri fizetésbeli restantiáját s megemlíti, hogy ő adott *Teleki Mihály*-nak egy kardot is s mikor a táborban volt, vett neki „újságban“ öt dinyét. Ő szenvedett mellette a táborban.

(Gr. *Teleki-levéltár*. Missilis osztály 226.)

* A kipontozott helyek az eredetiből kiszakadtak.

19.

(1690 végéről.)

Vér Judit levelének töredékéből.

„Az testamentumát *Mihály* fiam adgya meg az úrnak, *Nalácsi* uramnak, melyet ű kglme szakasszon fel, olvassa el, lássa ű kglme, ha kivel szükség közleni, közölje aval; ha nem szükség: ismét pecsét alatt hozza hozzám *Mihály* fiam. Az lelkem édes uram tisztességes eltakarítására kell kérni az urakat ű kglmeket. Mutassák ségétő jóakaratiokat. Meg kell mondani az körül itt való nehézségeket, hogy temetésének ideje ahoz képest határozódhassék. Az volna kívánságom, ha az én Istenemtől megnyerhetném, hogy gyermekim édes jó attyok eltakarításán jelen lennének. *Kendefiné* leányom tegnap betegedék meg. Az felkelésének ideje, ha Istennek úgy tetszik, 6 hét. Következik utána *Keményné* leányom betegedése 3 vagy legfeljebb 4 hétre.“

(Gróf Teleki-levéltár, Teleki Sándor-féle osztály, missilisek.)

20.

*Kolozsvár, 1691 januárus 4.**Bánffy György levele Vér Judithhoz.*

Édes Asszonyom, Ángyom!

Kegyelmed levelét becsülettel vöttem. Szegény bátyám uram temetése felől tött dispositioját látom. Mivel szegény átok alatt tötte azon dispositioját, nem tudom, ki jovalhatná kegyelmednek, másképpen cselekedgyék, mint szegény maga rendelte; csakhogy már szegény fegyver miatt halván meg: veres egyetmás kívántatik az lovakra is, nem fekete. Öltöztetett ló kívántatik egy veres bársonyos, egy veres bakacsinos, szerszámmal három ló; negyedik egy szerszamos paripa. Már az szekeres lovakat, kin az testet viszik, mivel vonassa be kegyelmetek: arra is veres kívántatik. Az én tetszésemből csak veres bakacsiny leszen; egyébaránt mint kegyelmeteknek tetszik. Temetése szegénnek *Gernyeszegen* is szintén úgy meg lehet, mivel arrul nem látók irását szegénnek; másik: az mostani üdőben távul is vagyon *Szentpéter*. Napjárul penig az temetésnek az országban tekergő curucok miatt nem tudom mit irjak, mert ha idején leveleket bocsát kegyelmetek ki: nem hiszem az curucok ha öszve gyűlhetnek, reánk ne jőjjenek; hanem ha németeket kéretnek *Veteranyitól* kísérni, az penig kegyelmeteknek költségében telnék. *Fogarasban* is az mely urak, főrendek vannak, az gyűlésig (mely is úgy hiszem, nemsokára meg lesz) várakozni kellene. Kegyelmetek az alatt készülneének hozzá az temetéshez; az gyűlésből osztán indulnánk meg, mennénk egyenesen *Görgénben*,¹ temetnők úgy el szegént. Nekem ez teccenék; egyébaránt kegyelmeteknek az mint fog tecceni, úgy legyen. Részemről én bizony azon igyekezem, mentül tisztességesebben lehessen szegénnek eltakaritása. Az mi illeti az fogarasi dolgot, semmit benne sem nem hallottam, sem bizony nem tudok. Egyébaránt nem gondolom *Bethlen* Gergely uram kegyelmeteknek szánszándékkal igyekeznék véteni. Egyébaránt Isten oda vivén s kitanulván az dolgokat, azon igyekezem, megorvoslód-

¹ Görgényszentimre.

gyanak. Kegyelmetek nekem bizvást parancsoljanak, az miben tudok, kegyelmeteknek jó szívvel szolgálók és maradok

Kolozsvár 4 Januarii

kegyelmetek kész szolgálja

1691.

Bánffy György mp.

Czim: Tekéntetes nemzetes Vér Judith asszonnak, jóakaró asszonyom, angyomnak ő kglmének adassék.

(Eredetije a széki gr. Teleki-nemzetség marosvásárhelyi levéltárában. Missilis osztály 226. sz. a.)

21.

Fogaras, 1691 januárus 4.

Nagyari József Vér Judithhoz.

Mindenre kész, de fél, hogy tehetetlensége miatt a nagy alkalmatosságnak meg nem felelhet és nem akarja, hogy Telekiné megbotránkozzék. Láta a Teleki végrendeletét, mely minden temetési pompát kizár. Hízeltető dicséreteket nem kell csinálni, „felsőbb ember volt, hogy sem az mi gyenge nyelvünkkel dicsérhessük.” Vigasztalást kíván.

(Gr. Teleki-levéltár. Miss. o. 226. sz. a.)

22.

Kolozsvár, 1691 januárus 4.

Székely László levele Vér Judithhoz.

A temetés jó lett volna Szentpéteren, „de az mostani téli időre való nézve bajos alkalmatosság; de hiszen Gernyeszegen is megáldotta Isten az földet.” Ha egészsége engedi, oly nagy úr temetésére eljön.

(Gr. Teleki-levéltár. Miss. o. 226. sz. a.)

23.

Fogaras, 1691 (tévesen 1690 van!) januárus 5.

Pataki István Vér Judithhoz.

„Ha a temetésnek külső tisztessége leszen csak *Gernyeszegen*, úgy két praedicatio, két oratio kell.” A praedicatiók és oratiók kinyomatását *most nem ajánlja!* A verses búcsúztatót sem. Nem illik az a boldogult úr méltóságához.

(Gr. Teleki levéltár, miss. oszt. 226. sz. a.)

24.

Hely nélkül, 1691 januárus 8.

Inczédy Pál Vér Judithnak.

Ezután is szolgálatában marad.

(Gr. Teleki levéltár, miss. oszt. 226. sz. a.)

25.

*Görgény, 1691 januárus 11.
Vér Judit levele Benedeki Istvánnak.*

(Kivonat.)

„Isten áldgja meg Kegyelmedet!

Már megírtam vala leveletem, hogy Récsei uram érkezék. Értem, hogy az én szent péteri marháimat hajtották Ujj-Faluban. Immár oda kellene Kegyelmednek menni Bozo Jánossal. Konyhára valót kellene vagy harminczat választani belőle s azt ide kell hajtani.

Kegyelmed vegyen *tizen nyolcz vég fekete szebeni posztót*. Ha lehetne 18 forintnál feljebb nem kellene venni, mindazáltal, ha nem lehet úgy, az mint lehet, úgy kell venni. Talám az bort Kegyelmed igen hitelben hadgja, mert azt mondja Récsei uram, Kegyelmednél nincs pénz. Kegyelmed szedgye fel az bor árát s fizesse meg az posztó árát.”

„Görgény, 11. Januárii. Anno 1691.”

„Árva Vér Judit.”

(Eredetije a gr. Teleki-levéltárban, Teleki Sándor-féle osztály, missillisek)

26.

Nagyenyed, 1691 januárus 13.

Dési Márton nagyenyedi ref. pap és tanár Vér Juditnak.

Panaszolkodik erőtelenségéről, „de tudván kötelességemet a nagy emlékezetű úrhoz, mind közönségesen társaságunkhoz való gazdag jótéteményeiért, mind személyesen hozzám, méltatlan voltomhoz képest nagy jóakaratiáért: szomorú alkalmatossággal ugyan, de Istennek szent és bölcs ítéletéből bizonysgot tenni és utolsó tisztességére megmutatni, amire Isten segél, kész vagyok. Csak az Isten annyira való pihenést édes hazánkban engedgyen és nékem erőt szolgáltasson. A temetésnek idejéről tudósítson, Asszonyom, kegyelmed bennünket, mert az orator kíváltképpen megkívánja.”

Köszöni a „búzabeli“ jóakaratot.

(Gr. Teleki-levéltár: miss. o. 21. sz.)

27.

Nagyenyed, 1691 januárus 13.

Kolozsvári István Vér Juditnak.

„Ami nézi az én részemről az orálást, noha sok erőtlenséggel vagyok, mindazonáltal, ha időm elégséges leszén, készítek egy deák oratiot, amint kegyelmed is írja, és tehetségem szerént igyekezem tisztességet tenni annak idejére. Kegyelmedet, asszonyom, kérem igen bizodalmasan, adgja értésünkre, mihelt a temetésnek bizonyos napot teszen kegyelmetek.”

(Gr. Teleki-levéltár: miss. o. 21. sz. Kiadva az Erd. Orszgy. Emlékek XX. kötete 450. lapján.)

28.

Amsterdam, 1691 januárus 16.

M.-Bándi P. Sámuel condoleáló levele Vér Judithoz.

(Gr. Teleki-levéltár: miss. o. 226. sz. a.)

29.

*Küküllővár, 1691 januárus 20.**Nánási Mihály¹ Vér Juditnak.*

A Vér Juditnak januárus 2-ről, Görgényben kelt levelét januárus 20-án vette. „Amaz emlékezetes, siralmas 90-dik esztendő valóban emlékezetessé tévé az mi édes jó urunknak véletlen halála, az kit bizony nem sírathatunk annyit, hogy több siralomra s gyászra méltó nem volna. Én az méltóságos úrnak hétfőn esett szomorú halálát kedden dél tájban hallottam.“ stb. (condoleál; majd alább :) „Azért kegyelmed parancsolatja szerént praedikállok boldogult, édes jó uram felett szomorú szívvel, de örömmel s az gyászt is bizony felyeszem, csak legyen s küldje kegyelmed hozzám, jó, és napját nagy, jó emlékezetű méltóságos uram eltételének adja kegyelmed tudtomra, ha ezen fennforgó sok kborlók között elmehetek, de itt csak egy szomszéd falúig is megfosztják, ölik, vágják az embert; most ugyan, még az tél vagyon, csendesebb lehetne édes urunk temetése.“

(Gr. Teleki-levéltár: miss. oszt. 19. sz.)

30.

Kivonat Vér Judit 1691 januárus 21-én Gernyeszegen Miskolczi (!) számára írt instructiójából.

„Fejérvárra, Küküllővárra egy vég fekete posztót kell küldeni; mindeniknek egy-egy tábla fekete bárány bűr bérlést.

Tizenhét vég fekete posztót kell venni.

Két gerezna fekete bárány bűr bérlést.

Öt vég fekete bagaziát.“

(Gr. Teleki-levéltár, gazdasági osztály.)

31.

*Szeben, 1691 januárus 26.**Kivonat Benedeki Istvánnak Vér Judithhoz szóló leveléből.*

„Kegyelmed parancsolatit, asszonyom, alázatosan értvén, im, 18 vég fekete posztót ezen alkalmatossággal küldöttem. Előbb, asszonyom, nem küldhettem, mivel készen annyira való nem volt. Ezeknek is végit húsz forintnál alább meg nem vehettem. Látván, asszonyom, az útnak mód nélkül való alkalmatlan voltát s gondolván későre és nagy bajjal érkeznek oda vélle ha ökörszánon küldem: ehhez képest lévén itt egy marosszéki, ernyei Bögözi János nevű ember lószánnal, alkuttam meg vélle öt forintban Gernyeszegig, melyet meg is adtam neki.“

Ugyanő Szebenből januárus 29-én válaszol Telekiné másik levelére. Kiderül ebből, hogy Telekiné a posztóért egy Miskóczi nevű emberét Szebenbe küldötte, de a posztót Benedeki István már ennek beérkezése előtt elküldte s az ernyei lószeker nem találkozott Miskócziával. (Valószínűleg más úton vitte.)

A levél többi része más tárgyra tartozik.

(Mindkét levél a gr. Teleki-levéltárban, missilis oszt. 226. sz. alatt.)

---

¹ A Teleki Mihály alumnusa volt.

32.

*Szeben, 1691 januárus 29.**Kornis Kata Vér Juditnak.*

Vigasztalja. El is jőne, ha oly messze nem volnának egymástól.

(Gr. Teleki-levéltár, missilis oszt. 39. sz. a.)

33.

*Kolozsvár, 1691 januárus 31.**Balku Pál Vér Juditnak.*

„Veres bagaziát négy végnél többet itt nem találni, de Szebenben elég vagyon, oda kell kegyelmednek küldeni.”

„Úgy értém, asszonyom, a gyűlés a héten elbomlik; örömet érteném üdvözült édes uram temetését, hogy az magam menetélit is ahozképest alkalmaztatnám idején.” (stb; gazdasági dolgok.)

(Gr. Teleki-levéltár, missilis oszt. 202–203. sz.)

34.

*Kolozsvár, 1691 februárus 1.**Bessenye Mihály Vér Juditnak.*

Ő nem feledkezett a néhai uráról, Teleki Mihályról. „Az Szentháromság Isten felejtse el engem, ha felejtettem.” Megmarad szolgálatában stb.

(Gr. Teleki-levéltár, missilis oszt. 39. sz. a.)

35.

*Gernyeszeg, 1691 februárus 3.**Léczfalvi Bálint alumnus Vér Judithhoz.*

Mentegető levél. Ő nem akar az úr temetése elől megszökni. Oda megy, a hová asszonya parancsolja.

(Gr. Teleki-levéltár, missilis oszt. 39. sz. a.)

36.

*Kolozsvár, 1691 februárus 4.**Balku Pál Vér Juditnak.*

Nem kapott választ, hogy a Teleki Mihály temetése mikor lesz? Várja a Vér Judit parancsolatát, hogy idején lehessen szolgálatára. Tudatja egyéb gazdasági dolgokról is.

(Gr. Teleki-levéltár, missilis oszt. 202–203.)

37.

*Szeben, 1691 februárus 6.**Vay Mihály Vér Judithhoz.*

Mindenki feltáltotta száját az úr (Teleki Mihály) ellen, de a generális úgy jár, mintha az úr most is élne.

(Gr. Teleki-levéltár, missilis oszt. 226. sz. a.)

38.

*Fogaras, 1691 februárius 7.**Vajda Péter Vér Juditnak.*

Virginással beszélt, ki a temetésre megy és akkor beszél Vér Judittal.

(Gr. Teleki-levéltár, missilis oszt. 39. sz. a.)

39.

Gernyeszeg, 1691 februárius 13.

Keresztury János és Balku Pál levele Teleki Mihály özvegyének, Vér Juditnak a Teleki Mihály temetése ügyében.

Mint bizodalmas jó asszonyunknak, ajánljuk Kegyelmednek köteles szolgálatunkat. Isten kegyelmedet jó egészséges hosszú élettel álgya meg, kívánjuk.

Mi, asszonyom, az estve ide érkezvén, kétfelé tekintettünk; azon vagyunk, az mi fogyatkozásokat és szükséges dolgokat látunk, orvosoljuk. Elsőben is az mely boltban az szegény üdvözült ur testét hozzuk, azon veres bótnek szélességét és hosszasságát megmértük, kinek mértékét megküldöttük, az koporsó alá való posztónak ezen megczédulázott mértékre kelletik lenni. Az bótot, ha úgy akarja asszonyom, Kegyelmed, hogy egészen felitül fogva aljáig bévonjuk, különben nem lehet, hanem szabónak kell lejőni s az posztót is aláhozni, hogy az szabása lehessen tisztességesen s takarékoson és ha pedig az bótot egészen be nem kell vonni, hanem csak addig az míg szőnyeggel be volt vonva, kinek fogásai vadnak, úgy is különben nem lehet, hanem ugyancsak alá kell az posztót hozni, két szabónak jőnni. Az posztó, mely az koporsó alatt lészen, az nagy palotában is szintén jó lészen mind szélességére s mind hosszára, mivel megmértük s egyaránu mértékben vadnak.

A templom előtt való színt, asszonyom, ha úgy tetszik Kegyelmednek, mi megcsináltatjuk, csak ácsok jőjenek, mivel az itt való faragó embereknek dolgok vagyon. Egyébaránt az templomot megjártuk, de az mint intézhettük, az embereknek az elei beférnének, az kórusban ismét az deákok, mindazáltal hogy jobban essék, csak siessenek lejőni az ácsok, hozzá fogatunk. Az ur, *Kemén* János uram ó nagysága is ácsait külgye alá, felesen lévén, végezhessek el hamarébb. Az színnek pedig az templomnak csepegésétől fogva a czinterem ajtajától az szélessége őt ől; Kegyelmednek már mint tetszik, különben nem bővíthetjük, hanem ha az czinterem kerítését kivetjük; az hosszasságát pedig az színnek annyira hagyhatjuk, amint akarjuk. Kegyelmed, asszonyom, tudósítson szélessége s hosszassága mennyi legyen.

Az fazakakat, asszonyom, meglátjuk. Elegendő leszen erre az szükségre; mind öreg s mind apró vagyon. Ó-szalonna, asszonyom, vagyon harmadfél, új szalonna kettő, disznó aprólék semmi nincsen. Kegyelmed, asszonyom, az mostani szükséghez képest külgyön mind ő s mind új szalonát, orját és az mi kívántatik.

Két hordó káposztát vittek, asszonyom, az eczetes házban. Az temetésre jó lészen s megéri, nem kell busulni rajta.

A veres hagymáru idején kell provideálni, mivel itt nem lészen; ha *Kemén* Jánosné asszonyom ó nagysága küld, legyen annyi, maraggyon is.

Itt, asszonyom, buzából meg nem fogyatkozunk, elegendő legyen. Praemenda és uraimliszt már jól vagyon s most is örlik. Fejérnek való buza is vagyon készen husz köből; még azt ugyan nem örölték, de ahhoz is hozzá fogatunk s öröltetjük.

Borju, asszonyom, négy vagyon, de nem igen jók, addig ugyan javulnak, másutt is kell tudakozni.

Boreczet, asszonyom, nyolcz veder vagyon. Ugyan jó erős almaeczet is vagyon, ugyan jó erős, elegendő. Nem árt, ha küld Kegyelmed, maga asztalára is kél el benne. Tovább is, asszonyom, Kegyelmed parancsolatját várjuk s ahhoz alkalmaztatni el nem mulatjuk. Kévánjuk Isten asszonyom Kegyelmedet éltesse jó egészségben.

Datum Gernyeszeg, 13. Februarii, 1691.

Kegyelmed alázatos szolgái,

Kereszturj János, m. p.

Balku Pál, m. p.

P. S. Az üveges, asszonyom, jó reggel jöjjön alá s hozzon üveget; itt való romlásokat csinálja meg.

Kivül: Néhai tekintetes ur, Széki Teleki Mihály uram özvegyének, tekintetes nemzeti Veér Judith asszonnak, nekünk jó asszonyunknak ő kegyelmének.

(Eredetije egy iven, mely egészen a Balku Pál írása, a Széki gróf Teleki-nemzetség marosvásárhelyi levéltárában: missilis osztály, 202—203. sz. csomagban.)

40.

Gernyeszeg, 1691 februárius 4.

Balku Pál levele Vér Juditnak a Teleki Mihály temetésére tett intézkedésekről.

Alázatos szolgálomat ajánlom, asszonyom, Kegyelmednek. Isten jó egészséges hosszú étellel áldgja meg Kegyelmedet, kívánom.

Kegyelmed két rendbeli levelét, asszonyom, egyikét *Tamás* mester, a másikját a faragó ember által alázatosan vettem!

— *Sütő* Máthé két ködment, négy abraszt hozott, ott hagyván az ketteit az ködmönnek az ott való szükségre. Az mint mondgya, az *Kemény* János uram ő nagysága sütője vitt volt el egy ködment. Szita semmiféle nem kell, amint *Sütő* Máthé mondgya, hanem két ködmen kívántatik.

Az czípó sütésben még elég napunk vagyon, Isten Kegyelmedet is lehozza; hanem mostan az pénteken estvére való czípót süttettem arra az szükségre. Eleget is süit ez két sütő; még ugyan *Sütő* András el nem érkezett. *Tamás* mester pedig az habarniczát, plataiczát béasztatta.

Asztalos János idejött, már dolgozik. Az másik asztalos is, az mikor szegény üdvözült urat ő kegyelmét lehozzuk, eljöhet; addig lészen talám ott dolga.

Tegnap levelemben is irtam vala Kegyelmednek, itt harmadfél ó-szalonna vagyon és két uj szalonna vagyon, egyébféle disznóaprólék mellette semmi nincs. Az Kegyelmed lejövetelivel is minden nap kívántatik s az akkori szükségre is. Szükség azért ő és új szalonnát, sódarakat, oldalpecsenyét, orját, keresztcsontot hozatni.

Kegyelmed, asszonyom, ugy parancsolt volt tegnap levelében, hogy

négy szekér elejében való ökröket küldgyek téslástól. Tartván az üdő változásától, jó reggel innen négy társzékér elejében nyolcz-nyolcz egy-egy szekér elejében. Az *Tamás* mester alá való lovát *Bozó* uramtól megküldtettem.

Bozó János uram az estve nyolcz óra tájban érkezett ide az borokkal; bizony dolog, az erős időben megjegeesettek, noha az hordókon széna volt, a feneke künn volt, mivel az szánakon két-két hordó bor lévén, keresztül kellett tenni, némelyikének az fenekét kezdette kinyomni, noha a bor nem foly ki, hanem ha akkor, mikor megolvadna. Szükség, asszonyom, egy hiteles embernek Beszterczen az borok mellett lenni kádárral, mert ha hozza nem látnak, sok kár leszen benne. Az nyolcz ó-bort lerakattam. Urak italjára való bort 7, praebenda bort 12, ürmösbort 2, kiknek regestrumát Kegyelmednek megküldtettem.

Innen az borokat megindítottam most három óra tájban, *Trombitás* Jakab uram lévén vélek az 11 némettel. Megpróbáltam az káplár elméjét, ha három németet elbocsátott-é, de azt mondotta, egyet sem maga nélkül, azért mind elküldtettem őket s vissza jöve marad az nekik való fizetés. Mostan *Bozó* János uramnál lévő másfél forintot, ki az *Jenej* uram adta tiz forintból maradott, itt *Bozó* uramnak költségére adattam számtartó urammal három forintot; nem szükség Kegyelmednek adatni pénzt. Három hordó ürmös bor lévén, ketteit itt hadtam, hadd legyen oda is egy.

Az krakai szánakat mindgyárt vissza bocsátottam, czipót adatván mind itt s mind az utra nekik. Az serfőző szinte most érkezék Kegyelmed levelével, meghozván a szaladat is.

Tudom, *Kendefi* János uram s az urfiak ő kegyelmek mind az ser felől, mind az szín felől, ki is az czinteremen kívül leszen keresztül, nem uccza hosszában, szélessége hatodfél öl, hosszasága 10 öl, meg tudgya mondani.

Az veres boltot *Récsej* urammal mindenütt megmértem. Az házakban való öltözeteket holnap kikeressék és az miket ide kívántatnak, az szekereket készen lévén, mindgyárt felrakják. Szent Péterre az borjuk felől irtam. Az zsákok kívántatnak minden órában. Olajat üttetek s azon vadnak, ujabban is üssenek. Az üveges már az szerszámát küldgye le a szekeren; maga velünk lejuhét, nem sok munkája lesz.

Éltesse és tartsa lsten, asszonyom, Kegyelmedet jó egészségben.

Gernyeszeg, 14. Februarii. Anno 1691.

Kegyelmed alázatos szolgája,

Balku Pál, m. p.

P. S. Krakóból az mely báranybőröket hoztak, *Récsej* uramtul elküldtettem. Két korsó mustárt is hoztak, melyeket itt hadtam.

Kívül: Néhai méltóságos ur, tekintetes, nemzetes Teleki Mihály uram özvegyének, tekintetes, nemzetes Vér Judith asszonynak, jó asszonyomnak ő kegyelmének alázatosan adassék.

A czimzés felett, Balku Pál írásával:

A fatálak felől *Kereszturi* urammal beszélek, talám szerezheth.

Fogoly- és császármadárért jó volna Gyergyóban küldeni, talám szerezhethnének.

(Eredetije egy íven, mely a jelzett utóíraton és aláíráson kiül egészen idegen kéz írása, a Széki gróf Teleki-nemzetség marosvásárhelyi levéltárában: missilis osztály, 202—203. sz. csomagban.)

41.

Gernyeszeg, 1691 februárius 19.

Kereszturi János rendelete Orbán János és Murza Bálint uzdiszent-péteri gondviselőnek és számtartónak a Teleki Mihály temetésére szállítandó élelmiczikkek iránt.

Szolgálok kegyelmeknek!

A halat kegyelmek írása szerint meghozták. Kérem kegyelmeket, továbbra is, a halászaton legyen rajta és amit fogotthat, külgye mingyárast.

Borjut, báránt kegyelmek mingyárast indíttassa, úgy hogy szeredán reggel vagy déltájban itt legyenek és hozzák vagy hajtsák úgy őket, hogy meg ne hitvánkoznának. Bornyu legyen legalább négy; ha az asszony marhái közül kitelik, onnat kell hajtani. Ha penig onnat ki nem telnék, a jószág közül úgy kell elvenni. Báránt is legalább ötöt vagy hatot jókat hozzanak; azokkal is szeredán idején korán itt legyenek. Kérem Istenért kegyelmeket, fogyatkozás ezekben ne légyen, mert sokért fel nem venni, ha gyalázatot vallanánk miatta, mivel ehez képest másutt nem is kérestettünk. Ezzel ajánlom Istennek kegyelmeket.

Gernyeszeg, 19. Februarii. Anno 1691.

Kegyelmek jóakarója,

Kereszturi János, m. p.

Kívül, ugyanazon írással: Orbán János és Murza Bálint szentpéteri gondviselő és számtartó jóakaró uraiméknak adassék.

(Eredetije, a Széki gróf Teleki-nemzetség levéltárában: gróf Teleki Sándor osztálya, 4949. sz. a.)

42.

(1690—1691.)

Teleki Mihály temetésére tett kiadások jegyzéke.

(Gazdasági számadásokból való kivonatos másolatok.)

„Vásárlásokról való regestum.“

„Murgán Demeter uramtul.“

„1691. 12. Januárii. Szebeni sokadalombul Récsei¹ által lobogónak három sing veres tafotát, melynek ára . . . . . fl. 6.—“

„Miklós Demeter uramtul.“

„1691. 12. Januárii. Szebeni sokadalombul Récsei által az hintó borítására 20 sing fekete köz perpetát, ... fl. 16.—“

„Policsán Szávátul.“

„1691. 12. Januárii. Récsey ur az ur temetésére veres bárson 24 singet közönségest, singit tartotta 5 forinton, teszen fl. 120.—“

„Item 3 vég vékony veres bagasiát a koporsóra, végit öt forinton tartotta, teszen . . . . . fl. 12.—“

„Bánogli Andrásul.“

„1690-ben 28. Augusti. Az ur temetésére egy vég veres tafotát, ára, 34 sing . . . . . fl. 68.—“

„Sidoktul.“

¹ Récsey István görgényi tisztartó.

„1690. 26. Augusti. Beszterczei sokadalombul hozott valamelyik görögötül Récsey egy vég veres tafotát az szegény *urunk temetésére*, melyből lobogót csináltak s az musikások trombitáira, sipjaira attak benne.“

(Eredetije [melynek külsején a Vér Judit nevében tett egykorú feljegyzéssel ez áll: „1691. 16. May. Görögökkel végképpen való számvetés, mely szerint fizettem meg nekik az benn való jedzések s pecsétes regestumok szerint.“] a Széki gróf Teleki-nemzetség levéltárában: Új rendezés, 3588. sz. a.)

43.

*Uzdiszentpéter, 1690.**Teleki Mihály temetésére vonatkozó számadási kivonatok.*

„Diarium seu regestrum annuale de erogationibus quorundam bonorum clavigerorum extradatorum ad curiam Uzdi Szentpéter pertinentium a die 28 mensis Aprilis anno 1690 usque ad 27 ejusdem anni 1691 factum et conscriptum per me rationistam curiae praedictae Valentinum Murzā de Nagyenyed.“

1690.

„A die 27. Augusti usque ad diem 2-dum Septembris. 30. Augusti. Szeki nevű étékfogó vivén Kolosvárról négy vég fekete posztót, die 1, lib. 12, bor 1.

Die 31. vacsorán, 1. 7-bris ebédén Komáromi János úr ő kgle itt lévén diebus 1½, lib. 41, bor 6.“

1691.

„14. Februarii, nro 10 kolosvári deák az úr temetésére menvén Gernyeszre diebus 1. lib. 20, bor 5.

19. Szentpáli 6 szekereseknek, kik az deákokat vitték, diebus . . . . . 1, lib. 18.“

„A die 20 Februarii usque ad diem 26 ejusdem. Die 21. Horváth uram az úr inassa menvén az úr temetésére diebus 1, lib. 5, abrak mens. 2.“

(Mindkét számadás eredetije a gróf Teleki-levéltárban, Teleki Sándor-féle osztály, oklevelek.)

44.

Gernyeszeg, 1691 februárius 21.

Jegyzék a Teleki Mihály temetése alkalmával kiadott asztali edényekről, gyertyáról és cipőről.

Tányérok

Bejáróknak	---	nro	20
Étekfogóknak	---	„	18
Ferenczi uram papok számára	---	„	6
Asszonyok asztalára	---	„	40
Leányoknak	---	„	10
---	---	diákoknak	30

Fa tálok

Étekfogóknak	---	nro	12
Kantorinasoknak	---	„	3
Praefectus uramnak	---	„	3
Ferenczi uram papok számára	---	„	6
Musikásoknak	---	„	3

Gyertya

	nro	12
Lovasz Peter	"	2
Ferenczi uram, papok sz(ámára)	"	3
Kapuban	"	1
Bélesinálóknak	"	1
Perneszi uram szolgájának	"	1
Kendefi uram 1. szolgájának	"	1
János	"	4
Alvenczi uramnak az pencziben	"	6
Fejdelem konyhájára	"	19
Praefectus uram számára	"	
Miskoczi uram által	"	1
Szitálók számára	"	3
Az asszony ő kegyelme konyhájának	"	12
21 Februarii, Fejér czipóra	"	
Mezei hadak tiszt ur(ainak)	"	5
Pataki uram fiainak	"	3
Az asszonyom sáfárja	"	10
Tálmosó	"	
Urunk sátora	"	5
Ferenczi uram papok számára	"	5
Bejáróknak, inasoknak	"	18
Brassai uraméknak	"	2
Bánfy Pál uramnak	"	1
Racz Ferencz uramnak	"	2
3 öreg asszony Dersi által	"	4
Assz(ony)om szolgajeknek	"	2
Tiszt uraémék házában	"	2
Szabó Mihály uram vitt uraémék számára	"	12
Ilona asszonynak	"	1
Tallj uram vitt poharnok és inodok ¹ számára	"	7
Kereszturi és Balko uramék asztalára	"	6
Uram cipó	"	
Bejáróknak	nro	15
Biro Piszta asztalára	"	10
Sipos Mihály	"	2
Kendefi János 1 szolgájának	"	1
Urfijak asztalára --- vitte	"	4
Urunk ön(agysá)ga hoppmesterének	"	2
Kantor Olljesi uramnak	"	1
Fejér cseléd(ek)nek Horváth Jakab által	"	14
Karkai uramnak	"	1
Tisztek házában	"	2
Szabo Mihály uram vitt uraimék számára	"	2
Vendég inasoknak Miskoczi uram által	"	10

¹ innya-adók.

49.

*Szeben, 1691 június 21.**Vay Mihály levele Kemény Jánosnak.*

A zernesti harczot említi, hol őt is elfogták. Tagadhatatlan, hogy őt Teleki Mihály a harczon olyan helyre küldte, ahol több magyar nem volt.

(Gr. Teleki-levéltár, miss. o. 39. sz. a.)

50.

*1691 június 23.**Vay Mihály levele Kemény Jánosnak.*

Tiltakozik az ellene intézett vádak miatt. Ő hűséggel szolgálta mindvégig „azt a házat” (a Telekieket).

(Gr. Teleki-levéltár, miss. o. 882. sz. a.)

51.

*Besztercze, 1707 februárius 13.**Vér Judit utolsó sajátkezű rendelkezése halála előtti napján.*

Minthogy az én betegségem netalán halált hozhat énnekem, erre nézt az én édes kis *Teleki Mihálkám*hoz akarván az én anyai szeretetemet megmutatni, vagyon énnekem most két darab gyolcsban varrva negyedszáz aranyam énnekem. Százát hagyom *Teleki Mihálkám*nak. Vagyon két jó jámbor szolgálóm, kikkel sok bajos dolgomat folytatám, *Szénás Miklós* és *Fiók István*. Hagyok ezeknek is 20—20 aranyat, vagy husz-husz aranyat, ez kettőnek 40 negyven aranyat, minthogy esztendő alatt fizetéseket mint leválták, nem tudom, hogy ezer is jámbor szolgálatjok megfizetődgyék, emlékezem azért.

Vér Annának hagyok 10 aranyat.

Belényesi Katának is 10 aranyat. Ezeket az édes leányim kiadgyák, ha Isten magához vészen.

13 Februarii. Anno 1707.

Árva Vér Judit, m. p.

Az utolsó, vagyis negyedik oldalon az ifj. gróf Teleki Mihály kurucz tábornok írásával:

Az én édes üdvezült asszonyom anyám ő kegyelmé ezen papirosra írt rendelése szerint az edgyik gyolcsban varrott aranyokból kivettem 100 aranyat kis fiam, *Mihók* számára. *Szénási* és *Fiók* uraméknak is az 20—20 aranyat, nemkülönben *Vér Annis* hugomnak tiz, *Belényesi Kata* asszonyomnak tiz aranyakat adtam meg magoknak in summa azon varrott gyolcsban levő aranyokból 160 aranyakat. Tizenöt maradván meg belőlle, lévén 175 arany azon gyolcsban összevarrva.

Besztercze, 17 Februarii, 1707.

Teleki Mihály, m. p.

(Eredetije kettőbe hajtott féliven, a Széki gróf Teleki-nemzetség marosvásárhelyi levéltárában: Új rendezés. 3557. sz. a.)

52.

1707. februárius 14.

Teleki Mihályné, Vér Judit halálára és temetkezésére vonatkozó adatok ifj. Teleki Mihály naplójából.

„Decima-quarta. Vévén bizonyos tudósítást, hogy b. Thiss Kolosvárrul az praesidiumot tollalta és visszafordult és hogy az hadaink confu-

sióban hozták Kocsárdnál; elindultunk és hálni jöttünk Nyegrefalvára hálni (így!). NB. Az én ritka példájú, nagykegyességű, Istenfélő édes asszonyom anyám hoc die sok imázkodási beszédei, rendelései között hal meg Beszterczen 12—1 óra között. Virattig hozták meg halálát.

Decima 5ta, ebédre Somkerekre, hálni Beszterczére.

Decima 8^{tava}. Tétettem szegény édes asszonyom anyámat koporsóban és egy kis boltban be is tétettem.“ (158—159. l.)

1707, április.

„Nona. Gernyeszegre kérdzem az fejedelemtől s invitálom is az temetésre. Maga képiben küldi el generalis Pekry uramat; maga is eljött volna, ha maga g. Pekri Lőrincz és Vai Ádám urak el nem tanácsolták volna.

Decima. Vasárnap az temetés Gernyeszegen meglészen, holott is az háznál az palotán egy praedicatio; be nem férhetvén az nagy palotán, áthozatom; más praedicatio lészen, oratio az palotán. Olly sok népü, pompás gyülekezet s temetéssel tisztelte meg az Uristen, hogy az testet alig vehették fel az nagy palotán, már az deákok, éneklők s papok az színben az templom előtt voltak. Ott is egy praedicatio, egy oratio volt. Öcsém Teleki Pál uram Palkó fiát is akkor temettetvén el vélle.

Undecima. Jó reggel. M.-Vásárhelyre visszamentem“ stb.

(A sajátkezű napló eredetije a marosvásárhelyi gróf Teleki-könyvtárban, jelzés nélkül.)

53.

1707 márczius 8. Besztercze.

Way Anna és Kata nyugtája a Besztercze városától Vér Judit temetésére adott marhákról.

Nemes Besztercze városa az üdvezült asszony, néhai ferintetes nemzetes Vér Judit asszony ő kegyelme temetési alkalmatosságára adott tíz vágómarhakat, kik is mindöszve az interesben böcsültetének meg nyolczvanöt forintokban, 1/2 fl. 85 ezüst pénzben 25 polturában álló forintul, melyről ő kegyelmeket quietáljuk.

Besztercze, die 8, Martii, 1707.

Üdösbik Vay Anna, m. p.

(P. H.)

Vay Kata, m. p.

(P. H.)

(Eredetije negyedíven a széki gróf Teleki-nemzetség marosvásárhelyi levéltárában; dipl. oszt. 3291. sz. a.)

54.

Gernyeszeg, 1723 június 22.

Teleki Sándor gróf nejének, Bethleni gróf Bethlen Júliának temetési meghívója, melyben Széki Teleki Mihály temetési helyét is említi.

Méltóságos Gróf Úr! Erdélyországi Gubernator! ¹

Jó Uram!

Excellentiádnak s méltóságos házának sok esztendeiglen való s virágzó, szomorúság nélkül való életet kívánok Istentől.

Ez mellett csekélységemet bátorítja Excellentiádnak gratiája, mely szerént alázatos bizodalommal Excellentiádat, jó Uramat merészlem ezen

¹ Kornis Zsigmond gróf erdélyi kormányzó: 1713. júl. 1.—1731. decz. 14.

levelemmel kérem azon, hogy midőn az mi teremő, szabados és nagyhatalmú Istenünknek eleve való végezése szerint az én néhai édes feleségemet, gróf *Betlen Júliát* az elfolyt 1722-dik esztendőben 28-dik napján Decembernek, feles esztendőkkal ezelőtt indúlt, erejét fogyató terhes nyavalyái és esztendő alatt való feküvő kínos sinlődései után lelkét az ő igen jó és igen kegyelmes, teremő örök Istenének, az kitől vette is volt, szokott kegyességgel, úgy teljes bizodalommal az örökkévalóságra való boldog feltámadásnak csálhatatlan reménsége alatt, az megváltó Úr Jésus Christus drága érdemében megadá. Mely Istenben már boldogult néhai feleségemnek lelkétől elosztatott tetemei töllem, elhagyott férjétől már nem kívánván egyebet, hanem hogy az Istentől kihatározott ideig fentírt nyugodalma végett az ő anyjának, a földnek, a melyből vétetett volt, érdemlett tisztességtétellel megadassék és abban helyheztessek. Kinek is azért ezen móddal való eltemettetését (ha Istennek ő szent Felségének addig életemet nyújtani teczik) igyekezem *itt Gernyeszegen, néhai idvezült édes atyám uramon elkezdődött temető helyemben a templomban*, az következő Szent Jakab havának, vagy júliusi hónapnak tizenegyedik napján jó reggeli órákon végbenvitetni. Kinek is eltemettetése, hogy a megírt helyen, napon és időben megdíszesíttessék, Excellentiádat, nékem jó Uramat, alázatos engedelmisséggel kérem, hogy maga méltóságos személyének és a méltóságos gubernátorné,¹ jó Asszonyomnak praesentiajokkal, minden érdemem felett is, ezen fentírt temetést condecorálni és engemet consolálni méltóztassék; mely gratiáját Excellentiádnak, adgya Isten, hogy életem fottáig Excellentiádnak örvendetesebb állapotban alázatossággal szolgálhassak meg. Ezzel Excellentiádnak személyét s méltóságos úri házát ajánlok Istennek kegyelmes oltalmában, maradván

Excellentiádnak, jó Uramnak,

alázatos engedelmes szolgája

Datum Gernyeszeg. Anno 1723 die 22. Junii.

(Eredeti fogalmazványa a Széki gróf Teleki-nemzetség marosvásárhelyi levéltárában: Új rendezés, 3496. sz. a.)

55.

Gernyeszeg, 1733 szeptember 1.

Gróf Teleki Sándor rendelkezései a Nagymihályi Pongrácz Jánosné gróf Teleki Judit temetésére.

(Kivonatos másolat.)

Feleségem eleiben adott és hagyott gazdai rendelésem, elsőben az idvezült néném Nagy Mihályi Jánosné asszonyom meghidegedett tetemeinek minél tisztességesebben való eltakaríttatása körül végben menni kellető dolgokról, melyről szóval bővebben beszéltem feleségemmel. Másodszor kevés házi és gazdai dolgokról és azok között ezen őszi vettetésemről, gernyeszegi malmaimnak és gátjaimnak megújittatásokról és forgókká tétetésekről.

¹ Tövisi és Körtyvélyfjai *Bálintitt Zsuzsa*.

A temetés dolgában.

1. Kováts Mátyás uram, az öcsém Bánfi Sigmond uram feleségemnek írott recens levelének értelme szerint, az jövő hétfőn ide fog érkezni (amidőn is el fognak érkezni Kemény és Bánfi Sigmond öcsém uraimék is) ki kis öcsém uraimék után minden építtetés körül, melyek a temetésre kívántatnak, lehet mások felett való elsőbb gazda- a konyhák, sütőházak accomodációjokban.

Az templomban és a templom oldalai mellett épülni kellett szin építtetésekben, külső grádics megnyittatásában és egyéb munkálkodásokban és az külső konyha felől való kis híd jó móddal való megújításában és egyéb sövényvel való reggetésekben (így!) a konyha körül és az híd belső végén a paradics-kertben (így!) és ugyan a paradics-kertben a bástyára kijáró kapunál, úgy egybekben is ő kegyelme Kováts Mátyás uram, minthogy konyhamester is léssen és az atyafiak ő kegyelmek naturáléira több gondviselő és mivel a temetési szűkségre kívántató fát is, a külső konyha végéhez gyűjteni és szakaszba rakatni parancsoltam, legjobb szállása léssen Kováts Mátyás uramnak a takács-ház; onnan a takács gyermekeit másuvá szállítván a faluban.

2. Kováts Mátyás uramnak az építtetésekben elsőbb pallér segítsége léssen Asztalos Bíró Péter szolgám, kinél is mindennap és gyakorta meg kell fordulni a feleségem körül, reportumat hozván szüntelen a feleségemnek az építések körül, amikben kell feleségemtől segítséget kérni, azokban feleségem parancsolatját gondviselő bírámnak megvinni és azután bírámmal minden szükséges dolgokat az építéshez adminisztráltatni és minden építésem körül nékie pallérkodni s rendesen folytatni.

3. Fennálló cserfából készült, jó ép fából egy nagy vastag hüvelykes tenyérsi, megbárdolt sima deszkából ő nekie kell készíteni és a legjobb faragókkal készíttetni ormóson, koporsó formájára és erős kolcsolással, erős szegzésekkel is a sirban bétéjendő koporsókat.

Melynek egyik mértéke már nálla is vagy, az másik mértéke pedig az házamban fel vagy akasztva.

Ezen toknak kívántató fáknak levágatásokkal az naggyából való kifaragásokkal, hazahozatásokkal és hamari kibárdoltatásokkal nem kell késni, annakutána pedig, ezen toknak készítéséhez hozza kell fogni iziben és meg is kell készíteni idején.

4. A templomban az én kimutattam helyben, *az idvezült atyám és anyám Teleki Mihály és Vér Judit koporsójoknak fejeknél*, ha melléjek az idvezült nénémasszony koporsója el nem férne, (melyet nem is hiszek) sirt kell ásatni, öcsém uraméknak is tetszvé ezen javallásom.

Ezen sirásás elfoglalván a templom közepét, meg kell a templom közepét üríteni a benne való nagy székektől, melyben az az javallásom, ha tetszik az atyafiaknak, hogy több ember is férjen el a templomban, az templombéli nagy helyt foglaló székek rakattassanak ki a templomból és fekete karos székekkel rakattassék bé a templom, mely székekkel elsőbben próbáltassék meg a templom és az székek is elsőbben regisztráltassanak s censeáltassanak, ha elégségesek lesznek-e a székek, mind a nagy palotára, mind a templomban; hogy ha pedig nem itéltetnek kétfelé elégségeseknek a karszékek és a templombéli székek is illendőbbeknek itéltetnek a templomban: in' hoc casu, a templomban bemenő derék ajtón belől, bal-

kéz felől való két rend férfiak és asszonyok székeinek csak hátulsóbb részei rakattassanak ki és az első két rend székek csak annyival taszittassanak hatrébb a templomban, az mennyivel bőv hely készül a templom közepében a koporsónak és az koporsó körül ülni kellett férfi és asszony keserves atyafiaknak székeiknek.

A templomban bójáró derék ajtón belől jobbkézre az férfiak mostani székei sem állhatnak mind meg, mert legalább az első rend székeknek alája ásatik a sir a praedikáló székkal átaellenben és így erre nézve ezen székekben is hátul két rend, vagy legalább egy rend széket ki kell bontani és vinni a templomból. Ezekre nézve, ha az székek ászkainak el kell is fűrészeltetni, annakutánna én-nékem reparáltatnom kell.

Kérdés az is, hogyha az sir megásatik azon helyben az hol én ásatni illendőnek ítéltém, az templom boltozatja alá az bemenő főrendek és papság, hogy és hol mennek el a megásott sir miatt. Erre ez az feleletem, hogy a praedikáló szék garádicsa előtt kemény vastag deszkákat kell tenni, melyen által mehessenek, mely illendőbb is, vagy hogy a segrestyeajtón belől levő rekesznek (mely alatt az én idvezült feleségem lekszik) deszka ajtaja megnyittatik az ki és bejárásra, de az én ítéletem szerént ezen az ajtón bémenni a templomban, a templom boltozatja alá az főrendeknek és papságnak nem látszik oly igen illendőnek.

A sirásáskor minthogy az templombéli föld gyakrabban televényes és omló szokott lenni, erre nézve, jó móddal meg kell az ázott sirnak színt erősíteni boronafákkal és deszkákkal, amint ennek módját fellelhetni, hogy az körülette való és az által s meg által való járás miatt a sir szája bé ne omoljon, kivált temetés alkalmatosságával a sirban bétett koporsó cserefa tokja földdel teli ne teljék.

A temetés napja előtt, midőn már azelőtt a koporsó cserefatok megmértetik és constálni fog, hogy a koporsó beléje fér, ezen koporsó cserefa tok, a temetés napja előtt egy-két nappal, a sirban béhelyeztessék az alatta való sir feneké vizmértékre megegyenesítettven, a koporsótoknak fedele is a sirban bétetődven.

Az karban feljáró régi grádicsok, ha most helyben vagy a templomban az a templomból kitétetődjék, hogy azzal is hátul a templom bővüljön.

A templom oldalában, az derék bójáró ajtó felől, fél fedélre, ugyanint deszkafedélre szint kell csinálni és az alá czövekekre szál deszkákból székeket, mely jobb az bakkszékeknél, melyekre a praedicatio hallására gyűlő populé ülhessen.

Nemkülömben a templom alá végénél, a templom eszterhéjától fogva, félfedélre deszkaszint kell csináltatni, és az alá is székeket száldeszkákból czövekre ugyanezen szín alatt az karban feljáró grádicsot keményen kell renováltatni, melyen az éneklő déákok kívülről az karban felmehessenek, az éneklő pulpitust is az kar közepiben idején fel kell helyhezteni.

Item." stb. stb.

(Eredetije a széki gróf Teleki-nemzetség marosvásárhelyi levéltárában: Uj rendezés, 2277. sz. a.)

Közli: Ifj. Biás István.

